

INLEIDING

1. Bijvoorbeeld stoffen die vandaag voornamelijk gebruikt worden in de chemische industrie, de geneeskunde of kerncentrales, kunnen ook worden gebruikt voor de aanmaak van massavernietigingswapens.

HOOFDSTUK 1

1. Mathieu Vancaillie en Céline Rigole, stagiairs bij het Vlaams Vredesinstituut, hebben waardevolle ondersteuning geboden bij het verzamelen en ontsluiten van bronnenmateriaal. Voor de betrokken periodes werd de berichtgeving in *De Morgen*, *De Standaard*, *De Financieel Economische Tijd*, *Le Soir* en *La Libre Belgique* nagelezen, alsook de relevante publicaties in het *Belgisch Staatsblad* en parlementaire stukken.
2. Deze vragen vormen een operationalisering van een dynamisch verklaringsmodel voor de analyse van besluitvorming waarin de verwerking van informatie centraal staat. Zie B. Jones & F. Baumgartner (2005). *The politics of attention: how government prioritizes problems*. Chicago: University of Chicago Press; S. Walgrave & F. Varone (2008). 'Punctuated Equilibrium and Agenda-Setting: Bringing Parties Back'. In: Policy Change after the Dutroux Crisis in Belgium. *Governance*, 21(3), 365-395.
3. R. Coolsaet (2001). *België en zijn buitenlandse politiek 1830-2000*. Leuven: Van Halewyck.
4. Ibid. p. 561-562.
5. P.M. Morgan (2012). Elements of a General Theory of Arms Control. In R.E. Williams & P.R. Viotti (Eds.), *Arms Control: History, Theory, and Policy* (p. 15-40). Santa Barbara, CA: Praeger.
6. M. Deweerdt (1991). Belgisch pacificatiemodel liep zware averij op, *De Standaard*, 12 oktober 1991.
7. R. Yakemtchouk (1992). Le Commerce Des Armes XLV, no. 1-2-3, *Studia Diplomatica* (p. 97-131). Bruxelles: Institut royal des relations internationales; Centre interuniversitaire de recherche indépendant.
8. Artikel 2, Wet van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen en de daaraan verbonden technologie.
9. Artikel 7, Wet van 19 juli 1968 tot wijziging van de wet van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen en de daaraan verbonden technologie.
10. L. Vanvelthoven & M. Neven (1989). *Parlementair onderzoek naar de Belgische leveringen van wapens en munitie naar landen die in een gewapend conflict verwickeld zijn of waartegen een wapenembargo van kracht is*, Brussel, 137/6-1988, Kamer van Volksvertegenwoordigers.

11. Regeerakkoord mei 1988. Regeringsverklaring uitgesproken voor het Parlement, op 10 mei 1988 door de Eerste Minister, de heer Wilfried Martens, B.S., D/1988/0255/34, p. 99.
12. R. Yakemtchouk (1992). Le Commerce Des Armes XLV, no. 1–2–3, *Studia Diplomatica* (p. 97-131). Bruxelles: Institut royal des relations internationales; Centre interuniversitaire de recherche indépendant.
13. X. (1991). VU: parlement moet wetsontwerp wapenhandel vóór zomer stemmen. *De Tijd*, 22 maart 1991.
14. M. Deweerdt (1992). Overzicht van Het Belgische Politiek Gebeuren in 1991, *Res Publica* 34(2-3), 287-346; H. De Ridder (1993). *De Strijd Om de 16*. Tiel: Lannoo.
15. Zie hoofdstuk 2, De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten.
16. W. Martens (2006). *De Memoires: Luctor et Emergo*. Tiel: Lannoo, p. 542.
17. R. Yakemtchouk (1992). Le Commerce Des Armes XLV, Propositions des Pays-Bas, de la Belgique et de L'Italie relatives à la "suffisance raisonnable" dans les exportations d'armes, 12 -13 mars 1991, no. 1–2–3. *Studia Diplomatica* (p. 290). Bruxelles: Institut royal des relations internationales; Centre interuniversitaire de recherche indépendant.
18. H. De Ridder (1993). *De Strijd Om de 16*. Tiel: Lannoo, p. 33.
19. M. Deweerdt (1992). Overzicht van Het Belgische Politiek Gebeuren in 1991, *Res Publica* 34(2-3).
20. J. Furnémont (2005). *Guy Spitaels, au-delà du pouvoir*. Bruxelles: Luc Pire Editions, p. 198.
21. Geciteerd in: H. De Ridder (1993). *De Strijd Om de 16*. Tiel: Lannoo, p. 50.
22. P. Goossens & E. Wijnen (1991). Atoombom Tegen Inschattingfouten. *De Morgen*, 1 oktober 1991.
23. *Belgisch Staatsblad* 29 september 1991. 91-2608.
24. F. Van de Woestyne (1991). La Volksunie fourbit ses armes électorales. *La Libre Belgique*, 25 juni 1991; X. (1991). Naderende verkiezingen hinderen oplossing in wapendossier. *De Tijd*, 28 september 1991.
25. X. (1991). Armes: l'hypothétique consensus. *Le Soir*, 27 juni 1991.
26. De wet op de institutionele hervormingen van 8 augustus 1988 maakt de Gewesten bevoegd voor het afzet- en uitvoerbeleid, wapenhandel uitgezonderd want buitenlands beleid en multilateraal beleid blijven federale bevoegdheden.
27. H. De Ridder (1993). *De Strijd Om de 16*. Tiel: Lannoo, p. 71-84.
28. R. Senelle (1991). Wettelijke en ongrondwettelijke ministerkomitees. *De Standaard*, 3 oktober 1991. Andere grondwetspecialisten hebben argumentaties ontwikkeld die minder streng zijn voor het compromis. Zie: H. De Ridder (1993). *De Strijd Om de 16*. Tiel: Lannoo, p. 82.
29. M. Deweerdt (1992). Overzicht van Het Belgische Politiek Gebeuren in 1991. *Res Publica* 34(2-3), 287-346.
30. *Belgisch Staatsblad* 21 maart 1992. 92-934; *Belgisch Staatsblad* 21 maart 1992. 92-935; *Belgisch Staatsblad* 4 april 1995. 95-843; *Belgisch Staatsblad* 12 juli 1995. 95-1913; *Belgisch Staatsblad* 27 juli 1999. 99-2474.
31. Zie hoofdstuk 2, De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten.
32. B. Beirlant (2001). Michel verving "lastige" ambtenaar evaluatiecommissie wapenexport. *De Standaard*, 11 januari 2001.
33. P. Regnier (2002). Un contrat népalais en ligne de mire. *Le Soir*, 23 augustus 2002.

34. J. De Cock (2002). Nepal-dossier blijkt kaas met gaatjes. *De Standaard*, 5 oktober 2002.
35. Zie hoofdstuk 2, De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten.
36. Artikel 4 van de Wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie.
37. M. Dewerd (2002). Paars-groen schuift 'Nepal' door naar parlement. *De Tijd*, 24 augustus 2002.
38. C. Laporte & F. Zonemberg (2002). Tirs flamands contre la FN. *Le Soir*, 23 augustus 2002; R. Goossens (2002). Kernkabinet nam onverstandige beslissing. *De Morgen*, 24 augustus 2002; S. Vandendooren (2002). La FN dans le viseur communautaire. *La Libre Belgique*, 23 augustus 2002.
39. R. Goossens (2002). Louis Michel blijft voor tweehonderd procent achter de wapenlicentie voor Nepal staan. *De Morgen*, 2 september 2002.
40. J. De Cock (2002). Nepal-dossier blijkt kaas met gaatjes. *De Standaard*, 5 oktober 2002.
41. Raad van de Europese Unie, Gedragscode van de Europese Unie betreffende wapenuitvoer (8675/2/98), 5 juni 1998.
42. *Belgisch Staatsblad* 7 juli 2003. 2003-2766.
43. Regeerakkoord juli 2003, Regeringsverklaring uitgesproken voor het parlement, op 14 juli door de Eerste Minister, de heer Guy Verhofstadt, *B.S.*, D/2003/9737/1, p. 78.
44. Bijzondere wet tot wijziging van de bijzondere wet van 8 augustus tot hervorming der instellingen. 12 augustus 2003. *B.S.*, 20 augustus 2003, 2003-3240.
45. R. Vliegthart et al. (2013). How preferences, information and institutions interactively drive agenda-setting: Questions in the Belgian parliament, 1993–2000. *European Journal of Political Research*, 52(3), 390–418.
46. S. Walgrave, L. De Winter & M. Nuytemans (2005). Politieke-agendasetting in België, 1991-2000: de moeilijke dialoog tussen publieke opinie, media en het politieke systeem = Mise à l'agenda politique en Belgique, 1991-2000: le dialogue difficile entre l'opinion publique, les médias et le système politique. *Reeks Actuele problemen met betrekking tot de sociale cohesie*. Gent: Academia Press.
47. P. Stouthuysen (2004). Oud En Nieuw in Eén. De Vredesbeweging Als Atypische Nieuwe Sociale Beweging. *Belgisch Tijdschrift Voor Nieuwste Geschiedenis*, 34, 399–419.
48. Vandaag is de naam Belgian Security & Defence Industry Group (BSDI).
49. S. Samyn (2002). Vakbonden en industrie tegen strengere wapenwet. *De Tijd*, 29 november 2002.
50. Voor een meer algemene analyse hiervan zie: S. Walgrave, L. De Winter & M. Nuytemans (2005). Politieke-agendasetting in België, 1991-2000: de moeilijke dialoog tussen publieke opinie, media en het politieke systeem = Mise à l'agenda politique en Belgique, 1991-2000: le dialogue difficile entre l'opinion publique, les médias et le système politique. *Reeks Actuele problemen met betrekking tot de sociale cohesie*. Gent: Academia Press.
51. Dit wordt uitgebreid doorgelicht in W. Dewachter (2001). *De Mythe van de Parlementaire Democratie*. Leuven: Acco.
52. Zie ook K. Deschouwer (2012). *The Politics of Belgium: Governing a Divided Society*. Londen: Palgrave Macmillan.
53. Zie hoofdstuk 4, Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België.
54. S. Vandendooren (2002). La FN taille ses contrats sur mesure. *La Libre Belgique*, 24 augustus 2002; F. Van de Woestyne (2002). Entre pacifistes et réalistes. *Le Soir*, 24 augustus 2002; D. Vanoverbeke (2002). Le Népal et les Esquimaux. *Le Soir*, 26 augustus 2002; K. Vidal (2003). Over de regionalisering van het geweten. *De Morgen*, 10 juli 2003.

HOOFDSTUK 2

1. Blanke wapens zijn wapens die zijn ontworpen om te doden of te verwonden door middel van een direct contact met het slachtoffer. Deze term wordt gebruikt voor een grote diversiteit aan houw- en steekwapens, zoals bijvoorbeeld zwaarden, degens, bajonetten of zakmessen.
2. C. Gaier (1996). *Cinq siècles d'armurerie liégeoise*. Allour: Editions du Perron, p.19-24.
3. A. Francotte, C. Gaier & R. Karlshausen (2008). *Ars Mechanica. Le grand livre de la FN: une aventure industrielle extraordinaire*. Bruxelles: Groupe Luc Pire, p.12-20; N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens: handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p.83-84.
4. C. Gaier (1976). *Four centuries of Liège gunmaking*. Luik: Librairie Halbart; C. Gaier (1996). *Cinq siècles d'armurerie liégeoise*. Allour: Editions du Perron; A. Francotte, C. Gaier & R. Karlshausen (2008). *Ars Mechanica. Le grand livre de la FN: une aventure industrielle extraordinaire*. Bruxelles: Groupe Luc Pire.
5. K. Krause (1992). *Arms and the State: Patterns of Military Production and Trade*. Cambridge: Cambridge University Press, p.56-57.
6. A. Francotte & C. Gaier (1989). *FN 100 ans: Histoire d'une grande entreprise Liegeoise 1889-1989*. Brussel: Didier Hatier.
7. Etablissements Pieper (vanaf 1905: Anciens Etablissements Pieper) werd opgericht door de Duitser Henri Pieper en produceerde in het begin van de twintigste eeuw behalve vuurwapens ook auto's en (motor)fietsen. Het bedrijf stopte zijn wapenproductie in het midden van de jaren 1950.
8. C. Gaier (1976). *Four centuries of Liège gunmaking*. Luik: Librairie Halbart; C. Gaier (1996). *Cinq siècles d'armurerie liégeoise*. Allour: Editions du Perron.
9. C. Gaier (1976). *Four centuries of Liège gunmaking*. Luik: Librairie Halbart; C. Gaier (1996). *Cinq siècles d'armurerie liégeoise*. Allour: Editions du Perron.
10. M. Bourne (2007). *Arming Conflict: The Proliferation of Small Arms*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, p.71.
11. C. Gaier (1976). *Four centuries of Liège gunmaking*. Luik: Librairie Halbart; C. Gaier (1996). *Cinq siècles d'armurerie liégeoise*. Allour: Editions du Perron.
12. M. Bourne (2007). *Arming Conflict: The Proliferation of Small Arms*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, p.75-76.
13. A. Francotte & C. Gaier (1989). *FN 100 ans: Histoire d'une grande entreprise Liegeoise 1889-1989*. Brussel: Didier Hatier, p.90-93.
14. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.18-23.
15. Asco (s.d.), *History*, geconsulteerd op 6 augustus 2013 via <http://www.asco.be/about/history>; B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.18.
16. http://www.virbr.be/index.php?option=com_content&view=article&id=74:ir-jef-maes&catid=75:ir-in-de-kijker&Itemid=35.
17. Deze exportcijfers worden uitgedrukt in constante prijzen (1987).
18. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.2-3.
19. M. Bourne (2007). *Arming Conflict: The Proliferation of Small Arms*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, p.65.
20. Later: Bombardier

21. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.10-12; K. De Backer, M. Goedhuys, H. Plaetinck, onder leiding van L. Sleuwaegen (1992). *Studie van de vooruitzichten inzake de defensiemarkt. Themagroep IV. De toekomst van de Belgische defensie-industrie: Industrieel-strategische aspecten*, Centrale raad voor het bedrijfsleven, eindverslag, april 1992, p.103.
22. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.7.
23. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.15-16.
24. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.2, 12.
25. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.14-15; http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1989/89B09_436_fren.pdf.
26. L. Szedegi & W. Struys (2001). The cases of Hungary and Belgium. In C. Serfati (ed.), *The restructuring of the European defence industry: dynamics of change* (p. 151). European Commission COST Action A10.
27. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.1.
28. H. Brockmans (2004). Asco keert Belgisch leger de rug toe. *Trends*, 22 april 2004.
29. K. De Backer, M. Goedhuys, H. Plaetinck, onder leiding van L. Sleuwaegen (1992). *Studie van de vooruitzichten inzake de defensiemarkt. Themagroep IV. De toekomst van de Belgische defensie-industrie: Industrieel-strategische aspecten*, Centrale raad voor het bedrijfsleven, eindverslag, april 1992, p.77-78.
30. W. Struys (2010). Country Survey XV: Defense Policy and Spending in Belgium. *Defence and Peace Economics*, 13(1), 31-53.
31. In eerste instantie kocht FN 90% van de aandelen van Browning. De resterende 10% werd gekocht in 1988.
32. FN Moteurs is ondertussen omgevormd tot Techspace Aero. Het bedrijf is in handen van de Groupe Safran (67%), het Waals Gewest (31%) en de Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij (2%).
33. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.19; L. Mampaey (2000). *Groupe Herstal S.A.: L'heure des décisions*. Brussel: GRIP.
34. J.J. Andersson (2001). *Cold war dinosaurs of hi-tech arms providers? The West European land armaments industry at the turn of the millennium*. Paris: The Institute for Security Studies.
35. FN Herstal opereerde in de GIAT-jaren onder de naam Fabrique Nationale Nouvelle Herstal (FNNH).
36. L. Mampaey (2000). *Groupe Herstal S.A.: L'heure des décisions*. Brussel: GRIP, p.22.
37. L. Mampaey (2000). *Groupe Herstal S.A.: L'heure des décisions*. Brussel: GRIP.
38. R. Weidacher (2005). *Behind a Veil of Secrecy: Military Small Arms and Light Weapons Production in Western Europe*. Geneva: Small Arms Survey.
39. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.12; K. De Backer, M. Goedhuys, H. Plaetinck, onder leiding van L. Sleuwaegen (1992). *Studie van de vooruitzichten inzake de defensiemarkt*.

- Themagroep IV. De toekomst van de Belgische defensie-industrie: Industrieel-strategische aspecten*, Centrale raad voor het bedrijfsleven, eindverslag, april 1992, p.73-74.
40. B. Adam (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail, p.17.
 41. Sleuwaegen, L. et al. (1993). De toekomst van de Belgische defensie-industrie: industrieel-strategische aspecten. *Tijdschrift voor Economie en Management*, XXXVIII(1), 43.
 42. Zie hoofdstuk 3, Een overzicht van de Belgische wapenexport tussen 2003 en 2012.
 43. S. Perlo-Freeman & P.D. Wezeman (2014). The SIPRI top 100 arms-producing and military services companies, 2012, SIPRI Fact Sheet, January 2014, <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1401.pdf>.
 44. EADS werd in 2014 gereorganiseerd en gaat sindsdien als de Airbus Group door het leven.
 45. ASD (2013). *Facts and figures 2012*, http://www.asd-europe.org/fileadmin/user_upload/Client_documents/ASD_Contents/2_COMMUNICATION/2.5_Publications/2.5.2_Facts_and_Figures/ASD_Facts_and_Figures_2012.pdf.
 46. De Belgian Security & Defense Industry (BSDI) maakt deel uit van Agoria, de federatie voor de technologische industrie. De lidbedrijven van BSDI vertegenwoordigen driekwart van de bedrijvigheid in de veiligheids- en defensieindustrie in België (BSDI (s.d.). *Home*, geconsulteerd op 2 november 2011 via <http://www.agoria.be/bsdil/>).
 47. Agoria (2009). *Belgische veiligheids- en defensie-industrie viert 20^{ie} verjaardag*, <http://www.agoria.be/NL/Belgische-veiligheids-en-defensie-industrie-viert-20ste-verjaardag-94094?vWebSessionID=464&vUserID=999999>.
 48. L. Discors & L. Mampay (2014). *Répertoire des entreprises du secteur de l'armement en Belgique*. Brussel: GRIP, p.12-13.
 49. Zie hoofdstuk 3, Een overzicht van de Belgische wapenexport tussen 2003 en 2012.
 50. K. De Backer, M. Goedhuys, H. Plaetinck, onder leiding van L. Sleuwaegen (1992). *Studie van de vooruitzichten inzake de defensiemarkt. Themagroep IV. De toekomst van de Belgische defensie-industrie: Industrieel-strategische aspecten*, Centrale raad voor het bedrijfsleven, eindverslag, april 1992, p.90.
 51. Het gaat om bedrijven gevestigd in België die lid zijn BSDI, actief aanwezig zijn op de belangrijkste defensiebeurzen of de afgelopen jaren op significante wijze producten hebben verkocht of diensten hebben geleverd op de defensiemarkt. Vuurwapenhandelaars werden niet meegeteld (zie hiervoor Hoofdstuk 7, Vuurwapen te koop: het profiel van de legale en illegale markt voor vuurwapens in België).
 52. L. Mampay (2010). *Radiographie de l'industrie de l'armement en Belgique: mise à jour 2010*. Brussel: GRIP.
 53. N. Duquet (2011). *Van Vlaamse makelij: Het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
 54. Sleuwaegen, L. et al. (1993). De toekomst van de Belgische defensie-industrie: industrieel-strategische aspecten. *Tijdschrift voor Economie en Management*, XXXVIII(1), 45; K. De Backer, M. Goedhuys, H. Plaetinck, onder leiding van L. Sleuwaegen (1992). *Studie van de vooruitzichten inzake de defensiemarkt. Themagroep IV. De toekomst van de Belgische defensie-industrie: Industrieel-strategische aspecten*, Centrale raad voor het bedrijfsleven, eindverslag, april 1992, p.75-77.
 55. Zo had de Waalse overheid begin jaren 1990 belangen in FN Nouvelle Herstal (10%), FN Moteurs (30%), Sonaca (90%), Cockerill Mechanical Industries (99%, indirect) en Alcatel Bell SDT (20%).
 56. Barco (2013). *Jaarrekeningen 2012*. Brussel: Nationale Bank van België, p.29.

57. W. Struys(2010).Country Survey XV: Defense Policy and Spending in Belgium.*Defence and Peace Economics*, 13(1), 45.
58. Onder ‘compensatieregelingen’ worden alle afspraken verstaan die gemaakt worden tussen het aankopende land en de verkoper, waarbij gestipuleerd wordt dat een aandeel van het productieproces van de aangekochte defensieproducten moet worden gerealiseerd door bedrijven van/in het aankopende land.
59. N. Duquet (2011).*Van Vlaamse makelij: Het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
60. BATS: Belgian Advanced Technology Systems, http://www.agoria.be/AO1.wsc/webextra/prg/nwAttach?vWebSessionID=37702&vUserID=999999&appl=_bsdi&newsdetid=74321&attach=70.863002001287494338.pdf.
61. Agoria (2007).*Agoria Veiligheid & Defensie 2006-2007*, <http://www.agoria.be/sl/p.exe/WService=WWW1/webextra/prg/nwAttach?vWebSessionID=1&vUserID=999999&appl=Agoria&newsdetid=73458&attach=30.781782001183446512.pdf>.
62. Zie hoofdstuk 3, Een overzicht van de Belgische wapenexport tussen 2003 en 2012.
63. N. Duquet (2011).*Van Vlaamse makelij: Het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.

HOOFDSTUK 3

1. Artikel 2 van de wet van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen en de daaraan verbonden technologie.
2. Zie hoofdstuk 4, Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België.
3. Zie hoofdstuk 1, Over belangen en bevoegdheden.
4. De dominantie van deze vijf landen is niet verrassend aangezien ze de thuisbasis zijn van de belangrijkste Europese defensiebedrijven en systeemintegratoren zoals EADS, BAE Systems, Finmeccanica en Thales.
5. The Council of the EU (2014). Fifteenth annual report according to article 8(2) of Council Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing control of exports of military technology and equipment, *Official Journal of the European Union*, 21 January 2014, C621/1, http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/arms-export-control/docs/15_annual_report_en.pdf.
6. Zie hoofdstuk 4, Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België.
7. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste kenmerken van de aard van de federaal gereguleerde wapenexport beschreven. Het verkoopbeleid van het Belgisch leger komt in hoofdstuk 5, Aankoop en verkoop van wapensystemen door de Belgische Defensie, meer uitvoerig aan bod.
8. De periodieke regeringsverslagen zijn vrij makkelijk terug te vinden op het internet. Zo publiceert het Waals Gewest deze verslagen op de website van de regering (<http://gouvernement.wallonie.be/publications/250>) en publiceert het Vlaams Gewest ze op de website van haar departement Internationaal Vlaanderen (<http://www.vlaanderen.be/int/control-strategische-goederen>). De verslagen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de federale regering staan (voorlopig) niet op de respectieve officiële websites, maar zijn wel te vinden op het internet. Een overzicht en link naar de beschikbare periodieke verslagen van de gewesten en het federaal niveau zijn bijvoorbeeld beschikbaar op de website van GRIP: <http://www.grip.org/fr/taxonomy/term/41>.
9. Het Vlaams Vredesinstituut heeft een databank ontwikkeld waarin alle relevante informatie over verstrekte en geweigerde vergunningen uit de verplichte periodieke verslagen van de federale regering en de gewestregeringen werd opgenomen.

10. Sinds 2005 rapporteert de Vlaamse regering in haar verslagen aan het parlement de verstrekte vergunningen niet langer op geaggregeerd niveau per land van bestemming, maar worden de kenmerken van elke individuele vergunning toegelicht. Dit was een fundamentele verandering en zorgde voor een significante verhoging van de transparantie. Bovendien werden de afgelopen jaren nieuwe variabelen geïntroduceerd (bijvoorbeeld land van eindgebruik) en bestaan variabelen steeds meer verfijnd (bijvoorbeeld de categorieën van militair materieel).
11. Ter illustratie, het Waals Gewest publiceerde voor 2008 per land van bestemming enkel het totale aantal uitgereikte vergunningen en de waarde ervan. Sinds 2008 worden deze vergunningen per land van bestemming ook opgesplitst naar type materieel (volgens de hoofdcategorieën van de Gemeenschappelijke Europese lijst van militair materieel).
12. Uit het meest recente jaarlijks verslag inzake het gevoerde wapenexportbeleid van de Waalse Gewestregering aan haar parlement blijkt bijvoorbeeld dat de waarde van reële wapenexport in 2012 wordt geschat op 410,6 miljoen euro, wat neerkomt op 54% van de waarde van de vergunde wapenexport voor datzelfde jaar (756,2 miljoen euro).
13. Rapport au Parlement Wallon sur l'application de la loi du 05 Aout 1991, modifiée par les lois du 25 et du 26 mars 2003 relatives à l'importation, à l'exportation et au transit d'armes, de munitions et de matériel devant servir spécialement à un usage militaire et de la technologie y afférente. Rapport annuel 2012, p. 93-95.
14. Zie hoofdstuk 7, Vuurwapen te koop.
15. In de periode 1993-2002 schommelde de jaarlijkse waarde van de vergunde wapenexport vanuit Wallonië, op een uitzondering na, tussen 300 en 725 miljoen euro. De uitzondering betreft de erg hoge waarde in 1997 (1,3 miljard euro). Bijna twee derde van deze export was het gevolg van vergunningen voor een Waals luchtvaartbedrijf voor de export van componenten in het kader van het F-16-programma van het Belgisch leger. Dit toont het belang aan van grote bestellingen door het Belgische leger voor de ontwikkeling van de nationale defensie-industrie.
16. De waarde steeg van 12,6 miljard Belgische frank (312,6 miljoen euro) in 1999 tot 756,2 miljoen euro in 2012.
17. Een belangrijke Belgische munitieproducent is de vestiging van FN Herstal in het Limburgse Zutendaal. Ondanks de vestiging van deze fabriek in het Vlaams Gewest exporteert deze vestiging haar producten op basis van Waalse wapenexportvergunningen. De gewesten hebben namelijk onderling afgesproken dat voor de export vanuit de fabriek in Zutendaal (dat juridisch geen dochteronderneming van FN Herstal is, maar louter een productievestiging) vergunningen in het gewest van het moederbedrijf aangevraagd dienen te worden (in casu het Waals Gewest).
18. Cockerill Maintenance & Ingénierie (2013). *Cap vers le futur: Rapport d'activités 2011*, <http://www.cmigroupe.com/upload/downloads/Corporate/CMI-Rapport-Activites-2011.pdf>, p. 31.
19. Het gaat onder andere over FAL-aanvalsgeweren, MAG 7.62 en Minimi-machinegeweren en HP-pistolen, maar ook munitie wordt onder licentie geproduceerd. Deze (historische) productielanden bevinden zich wereldwijd van Argentinië en Brazilië, via Nigeria en Egypte tot in de Filipijnen en India.
20. B. Gimelli Sulashvili (2007). Multiplying the sources: Licensed and unlicensed production. In E.G. Berman et al., *Small Arms Survey 2007: guns and the city*.
21. Het is het kabinet van de minister-president dat de inschatting van gevoeligheid maakt op basis van een initiële analyse door de vergunningsdienst DG06. Bij 'simpele gevallen' volstaat een analyse van DG06 gevolgd door een definitieve beslissing door de minister-president. Bij 'gevoelige' dossiers vindt eerst een volledige analyse van de beoordelingscriteria door het agentschap Wallonie-Bruxelles Internationale (WBI) plaats en wordt het dossier pas daarna overgemaakt aan de minister-president voor een definitieve beslissing. Bij 'zeer gevoelige' gevallen wordt het

- dossier, naast de analyse door WBI, ook voorgelegd aan een adviescommissie die een voorstel tot beslissing suggereert aan de minister-president. Voor gevoelige en zeer gevoelige dossiers bestaat in de procedure van het Waals Gewest ook de mogelijkheid om een externe analyse te vragen of de federale regering te consulteren.
22. Rapport au Parlement Wallon sur l'application de la loi du 05 Aout 1991, modifiée par les lois du 25 et du 26 mars 2003 relatives à l'importation, à l'exportation et au transit d'armes, de munitions et de matériel devant servir spécialement à un usage militaire et de la technologie y afférente. Rapport annuel 2012, p. 25.
 23. De Ligue des droits de l'homme en Coordination nationale d'action pour la paix.
 24. X. (2011). Belgische kogels voor Libische executies. *De Morgen*, 5 november 2011.
 25. Voor een beknopt overzicht van de te volgen procedure, zie N. Duquet (2011). *Van Vlaamse makelij: het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 13-15.
 26. In de periode september 2003-december 2004 werden 350 wapenexportvergunningen uitgereikt door de Vlaamse overheid. Deze vergunningen hadden een gezamenlijke waarde van 631,9 miljoen euro. Voor meer uitleg over de wijze waarop de schatting van 2004 tot stand komt, zie N. Duquet (2007). *Vlaamse Buitenlandse Wapenhandel 2006*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 39.
 27. Rapport du Gouvernement au Parlement sur l'application de la loi belge du 5 août 1991 relative à l'importation, à l'exportation et au transit d'armes, de munitions et de matériel devant servir spécialement à un usage militaire et de la technologie y afférente. Période du 1er janvier 1994 au 31 décembre 1994, p. 14.
 28. N. Duquet (2007). *De daling van de Vlaamse vergunde wapenexport in 2005: kadering en hypothesen*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
 29. Deze vaststelling doet een aantal prangende vragen rijzen. Waarschijnlijk ligt een combinatie van verschillende factoren aan de basis ligt van deze daling, maar dit kan enkel onderzocht worden met toegang tot alle en volledige vergunningsdossiers.
 30. Zie hoofdstuk 2, De Belgische defensie-industrie: van vuurwapens tot hoogtechnologische componenten.
 31. Enkel in de jaarverslagen van 2006 en 2007 vermeldt de Waalse Gewestregering dat ze de catch-all-bepaling heeft ingeroepen om in deze periode in totaal zeven keer een export te weigeren.
 32. De implementatie van het Vlaamse wapenhandeldecreet heeft verstrekkende gevolgen voor het gebruik van de catch-all-bepaling. Ten eerste omdat een dergelijke bepaling niet langer kan worden ingeroepen bij overbrenging naar andere EU-lidstaten. Het gaat hierbij om een implementatie van een Europese richtlijn. Ten tweede omdat voor export naar landen buiten de EU de oude bepaling uit de federale wet van 1991 aanzienlijk werd beperkt. In het Vlaamse wapenhandeldecreet is de catch-all-bepaling beperkt tot een vergunningsplicht voor transacties van "goederen die ernstige schade kunnen toebrengen en als middel tot geweldpleging kunnen worden ingezet in een gewapend conflict of een soortgelijke situatie van geweld". De vaststelling dat sinds de implementatie van het nieuwe decreet geen enkele catch-all-vergunning meer werd uitgereikt, doet niet enkel een aantal vragen rijzen over de huidige interpretatie van de catch-all-bepaling, maar ook over de (voorheen gebruikte) classificatie van militair materieel. Indien bepaalde producten die voorheen onder de catch-all-categorieën (ML24-25) werden geklasseerd door de Vlaamse overheid eigenlijk op de gemeenschappelijke EU-lijst van militair materieel voorkomen, dienen de handelsstromen van deze producten sowieso aan vergunning te worden onderworpen.
 33. M. Dubois & N. Duquet (2013). *Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2012*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 35-36.

34. M. Dubois & N. Duquet (2013). *Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2012*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 43-45.
35. Opvallend is dat de mate van ongekend eindgebruik niet bij alle vergunde wapenexport even hoog ligt: terwijl bij de export van vliegtuigonderdelen, elektronica of beeldschermen meestal geen uiteindelijke eindgebruiker wordt vermeld, stellen we vast dat bij vergunningsaanvragen voor voertuigonderdelen vrijwel steeds de eindgebruiker wordt opgenomen. Een aantal componentenleveranciers slaagt er dus in het eindgebruik van zijn defensieproducten op voorhand te achterhalen. Het gaat daarbij doorgaans over bedrijven die een intern beleid hebben ontwikkeld om hun klanten systematisch te bevragen over het eindgebruik. Een dergelijk intern beleid is echter niet voor alle Vlaamse componentenleveranciers even makkelijk te implementeren
36. N. Duquet (2011). *Van Vlaamse makelij: het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
37. Tot 2009 was dat de subcommissie Wapenhandel. Sindsdien vinden deze vergaderingen plaats in de Commissie Buitenlands Beleid.
38. Sinds de overheveling van de bevoegdheid naar de gewesten gaat het om ongeveer 35 actuele vragen of interpellaties en een twintigtal schriftelijke vragen.
39. Het ging bovendien niet om slechts één voertuig; het ging om 116 voertuigen en 84 assemblegekits. Met een waarde van 56 miljoen euro was dit de exportvergunning met de hoogste waarde van de afgelopen jaren.
40. N. Duquet (2011). *Van Vlaamse makelij: het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 23, p. 79-84.
41. Rapport aan het parlement over de toepassing van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie van 1 januari 2012 tot 30 juni 2012.
42. Rapport aan het parlement over de toepassing van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie van 1 januari 2012 tot 30 juni 2012.
43. X. (2006). België en Burundi gaan militair samenwerken. *De Tijd*, 13 januari 2006; X. (2007). België help Benin om Afrikaanse vredesmacht te worden. *Het Nieuwsblad*, 2 mei 2007; Ministerie van Defensie (2009). *Defensie hernieuwt haar militair samenwerkingsakkoord met de Democratische Republiek Congo*, Persmedeling 65 van 15 juni 2009, <http://www.mil.be/perscom/index.asp?LAN=nl&ID=1365>.
44. De meest ophefmakende zaak rond wapenhandel door het Belgisch leger was de zogenaamde Agusta-affaire. Begin jaren negentig werd een onderzoek ingesteld naar corruptie bij de aankoop van Agusta A109-helikopters door het Belgisch leger. Dit onderzoek leidde tot het ontslag van verschillende vooraanstaande Belgische politici waaronder de federale ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie, de secretaris-generaal van de NAVO en de minister-president en minister van Buitenlandse Zaken van de Waalse Gewestregering. Verschillende betrokkenen werden veroordeeld tot voorwaardelijke gevangenisstraffen voor hun aandeel in deze zaak.
45. Vragen van het lid El Fassed (GroenLinks) aan de minister van Buitenlandse Zaken over Nederlandse wapenexport naar Bahrein (ingezonden 21 februari 2011).
46. Aanpassingen in het wapenexportbeleid, Brief van de staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en de minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag, 10 juni 2011.
47. De Alouette-helikopters worden op termijn vervangen door de geplande aankoop van de nieuwe NH90 helikopters.

48. X. (2009). Belgische heli's bestemd voor Madagaskar. *Het Belang van Limburg*, 29 juni 2009.
49. X. (2009). Leger verkoopt helikopters. *Het Laatste Nieuws*, 30 maart 2009.
50. Gevraagd naar een reactie stelde een medewerker van Defensie dat de verkoop plaatsvond via een tussenpersoon, dat de verkoop niet problematisch was aangezien de helikopters niet bewapend zijn en dat de minister erop zou toezien dat de voorwaarden voor een uitvoervergunning gevolgd zouden worden.
51. X. (2009). Belgische heli's bestemd voor Madagaskar. *Het Belang van Limburg*, 29 juni 2009.
52. Het ministerie van Defensie reageerde in de pers door te stellen dat er geen redenen waren om de verkoop niet door te laten gaan zolang een firma niet werd veroordeeld.
53. X. (2013). Omstreden wapenhandelaar shopt bij Defensie. *De Morgen*, 27 april 2013.
54. De minister van Landsverdediging verdedigde zich tegen de kritiek op deze verkoop door te stellen dat de helikopters verkocht werden op de binnenlandse markt en dat de koper op de hoogte werd gesteld van zijn verplichtingen indien hij de helikopters nadien zou exporteren.
55. Samengevoegde vragen van de heer Theo Francken aan de vice-eersteminister en minister van Landsverdediging over "de wapenleveringsdeal van Defensie" (nr. P1738), de heer Wouter De Vriendt aan de vice-eersteminister en minister van Landsverdediging over "de wapenleveringsdeal van Defensie" (nr. P1739), de heer Dirk Van der Maelen aan de vice-eersteminister en minister van Landsverdediging over "de wapenleveringsdeal van Defensie" (nr. P1740), de heer Philippe Blanchart aan de vice-eersteminister en minister van Landsverdediging over "het doorverkopen van wapens door het Belgische leger" (nr. P1741), Belgische kamer van volksvertegenwoordigers, Integraal verslag met vertaald beknopt verslag van de toespraken, Plenumvergadering, woensdag 8 mei 2013, p. 10-19.
56. X. (2014). Defensie minister tegen strengere controle op verkoop legermateriaal. *De Morgen*, 28 maart 2014.
57. M. Dubois & N. Duquet (2013). *Buitenlandse wapenhandel 2012*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 46.
58. In sommige gevallen wordt wel expliciet eenzelfde vergunningsbeleid nagestreefd door de gewesten, bijvoorbeeld met betrekking tot het respecteren van internationale en Europese wapenembargo's. Ook met betrekking tot wapenexport naar Israël hanteerden de gewesten in 2009 een tijdelijk eenzelfde vergunningsbeleid. Begin 2009 beslisten de drie gewesten naar aanleiding van de recente militaire operaties van het Israëliësch leger in Libanon en onder impuls van de toenmalige federale minister van Buitenlandse Zaken om tijdelijk eenzelfde, restrictief vergunningsbeleid ten aanzien van Israël te hanteren. Erg lang heeft dit gezamenlijk wapenexportbeleid niet geduurd.
59. Een blik op de geweigerde vergunningsaanvragen wijst uit dat het verschil in weigeringspercentage tussen de gewesten in belangrijke mate, maar niet volledig het gevolg is van het grote aantal geweigerde vergunningen voor wapenexport naar Israël.

HOOFDSTUK 4

1. Vlaams Vredesinstituut (2007). *Nauwere samenwerking om exportcontrole te verbeteren*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
2. De oorspronkelijke leden waren de Verenigde Staten, België, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Luxemburg, Nederland en Italië. Later kwamen daar de Bondsrepubliek Duitsland, Noorwegen, Denemarken, Canada, Spanje, Portugal, Griekenland, Turkije, Japan en Australië bij. Aanvankelijk oefende CoCom een strategische exportcontrole uit die erop gericht was de economie van de communistische landen te treffen. Later concentreerde de groep zich op de controle van conventionele wapens en dual-use producten om alleen de militaire ontwikkeling van die landen af te remmen.

3. C. Poitevin & M. Tudosa (2008). *Les régimes multilatéraux de contrôle des exportations et la lutte contre la prolifération*. Note d'Analyse du GRIP.
4. P. Gautier (2006). *Non-Binding Agreements*. Max Planck Encyclopedia of Public International Law.
5. Voor meer uitleg over de werking van het CoCom en de deelname van België aan die informele overeenkomst, zie C. Taquet (1984/1985). La Belgique et le COCOM. *Revue belge de droit international*, 2, en P. d'Argent (1993). Les enseignements du COCOM. *Revue belge de droit international*, 1.
6. C. Poitevin & M. Tudosa (2008). *Les régimes multilatéraux de contrôle des exportations et la lutte contre la prolifération*. Note d'Analyse du GRIP.
7. M. Bromley & P. Holtom (2014). Arms Trade Treaty assistance: identifying a role for the European Union. *EU non-proliferation Consortium Discussion Paper*, February 2014.
8. UNODA, The Arms Trade Treaty, <http://www.un.org/disarmament/ATT/>, geconsulteerd op 2 juli 2014.
9. Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad van 8 december 2008 tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie, *Publicatieblad L 335*, 13/12/2008.
10. Richtlijn 2009/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 mei 2009 betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap, *Publicatieblad L 146*, 10/06/2009.
11. Richtlijn 91/477/EEG van de Raad van 18 juni 1991 inzake de controle op de verwerving en het voorhanden hebben van wapens, *Publicatieblad Nr. L 256*, 13/09/1991 blz. 0051 – 0058. Gewijzigd door richtlijn 2008/51 van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2008, *Publicatieblad Nr. L 179*, 08/07/2008, p. 5-11; Verordening (EU) Nr. 258/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 14 maart 2012 tot uitvoering van artikel 10 van het [...] VN-protocol inzake vuurwapens, en tot vaststelling van uitvoervergunningen voor vuurwapens, hun onderdelen, componenten en munitie en maatregelen betreffende de invoer en doorvoer ervan, *Publicatieblad van de Europese Unie L 94/1*, 30/03/2012.
12. Verordening (EG) nr. 428/2009 van 5/5/2009 tot instelling van een communautaire regeling voor controle op de uitvoer, de overbrenging, de tussenhandel en de doorvoer van producten voor tweërlei gebruik en bijbehorende technologieën, *Publicatieblad L 134*, 29/05/2009.
13. Artikel 2 van de wet van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen.
14. M. Vincineau (1971). Le commerce des armements: législation et pratiques belges. *Revue belge de droit international*, 2, p. 566.
15. M. Vincineau (1971). Le commerce des armements: législation et pratiques belges. *Revue belge de droit international*, 2.
16. Voor meer uitleg over de falende administratieve procedures en de uitlatingen van de toenmalige minister van Buitenlandse zaken, Pierre Harmel, M. Vincineau (1971). Le commerce des armements: législation et pratiques belges. *Revue belge de droit international*, 2.
17. Wet van 19 juli 1968 tot wijziging van de wet van 11 september 1962 betreffende de in-, uit- en doorvoer van goederen en de daaraan verbonden technologie.
18. M. Vincineau (1993). Introduction à la législation sur le commerce des produits de guerre. *Revue belge de droit international*, 1, 102.
19. B. Adam (1988). *Les exportations d'armes de la Belgique*. Notes et Documents du GRIP, nr. 127.
20. Voor de conclusies van het rapport van het parlementair onderzoek zie Armes – Exportations – Conclusions de la commission d'enquête parlementaire, *Revue belge de droit international*, 1991, nr. 1.

21. M. Vincineau (1993). Introduction à la législation sur le commerce des produits de guerre. *Revue belge de droit international*, 1.
22. Voor meer uitleg over de regeringscrisis van het najaar van 1991, zie J.L. Van Boxstael (1993). Les compétences fédérales et régionales. *Revue belge de droit international*, 1.
23. Wet van 25 maart 2003 tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van en de bestrijding van illegale handel in wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie. *B.S.* 3 juli 2003.
24. V. Moreau (2009). *Pour un réel contrôle des courtiers en armes en Belgique*. Note d'analyse du GRIP, 31 août 2009.
25. Wet van 26 maart 2003 tot wijziging van de wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van en de bestrijding van illegale handel in wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materieel en daaraan verbonden technologie. *B.S.* 7 juli 2003.
26. Bijzondere wet van 12 augustus 2003 tot wijziging van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen.
27. Zo was de wetgever bij de overheveling niet duidelijk over de bevoegdheid voor productie onder licentie, de controle op handel in foltermateriaal en tussenhandel.
28. B. Adam (2003). *Le projet de régionalisation des licences d'exportations d'armes*. Note d'analyse du GRIP. *B.S.* 20 augustus 2003.
29. B. Adam (2009). *Les exportations d'armes de la Wallonie dans le contexte belge, européen et mondial*. Note d'analyse du GRIP.
30. B. Adam (2009). *Les exportations d'armes de la Wallonie dans le contexte belge, européen et mondial*. Note d'analyse du GRIP.
31. R. Leloup (2008). *Le commerce extérieur des armes dans le fédéralisme belge*. Les Rapports du GRIP, nr. 7.
32. P. Martinot (2007). *La gestion administrative des armes en Belgique*. Les Rapports du GRIP, nr. 6.
33. Vlaams Parlement, Ontwerp van decreet betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandhavingsmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen en munitie, stuk 1371 (2011-2012) – nr 1, 21 november 2011, memorie van toelichting p 4.
34. Parlement Wallon, Projet de décret relatif à l'importation, à l'exportation, au transit et au transfert d'armes civiles et de produits liés à la défense, session 2011-2012, 1 juin 2012. 614 (2011-2012) – N°1. P 3.
35. Decreet van 15 juni 2012 betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandhavingsmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen en munitie. *B.S.* 4 juli 2012; Decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele vuurwapens en van defensiegerelateerde producten. *B.S.* 5 juli 2012; Ordonnantie van 20 juni 2013 betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandhavingsmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen, toebehoren en munitie ervan. *B.S.* 21 juni 2013.
36. Daarmee werden wapens uitgezonderd van de algemene in-, uit- en doorvoerwet van 11 september 1962 die van toepassing is op allerlei andere producten.
37. Meer concreet in navolging van richtlijn 2009/43/EG over de overbrenging van defensiegerelateerde producten tussen EU-lidstaten, richtlijn 91/477/EEG over de controle op de verwerving en het voorhanden hebben van wapens en richtlijn 93/15/EEG over het in de handel brengen van en controle op explosieven voor civiel gebruik. Intussen is ook EU-verordening 258/2012

- relevant die Europese verplichtingen oplegt aan de uitvoer van civiele vuurwapens. Aangezien deze verordening nog niet aangenomen was bij de opmaak van de decreten, wordt er in de gewestelijke decreten/ordonnantie nog niet naar verwezen.
38. Besluit van de Waalse regering tot uitvoering van decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele vuurwapens en van defensiegerelateerde producten, wat de overdrachtsvergunningen betreft. *B.S.* 23 mei 2013; Besluit van de Vlaamse regering van 20 juli 2012 tot uitvoering van het Wapenhandeldecreet van 15 juni 2012. *B.S.* 9 oktober 2012; Besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering tot uitvoering van de Ordonnantie van 20 juni 2013 betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandhavingsmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen, toebehoren en munitie ervan.
 39. Samenwerkingsakkoord tussen de Federale Staat, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met betrekking tot de invoer, uitvoer en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie alsook van producten en technologieën voor dubbel gebruik, *B.S.* 20 december 2007.
 40. Lidstaten moeten volgens richtlijn 2009/43/EG (art. 5) minstens algemene vergunningen toestaan voor handel naar gecertificeerde bedrijven in andere EU-lidstaten, naar strijdkrachten van andere lidstaten, overdrachten met het oog op demonstratie, evaluatie en expositie, overdrachten naar de oorspronkelijke leverancier in andere lidstaten met het oog op onderhoud en herstellingen. Daarnaast *mogen* lidstaten algemene vergunningen publiceren voor intergouvernementele samenwerkingsprogramma's tussen lidstaten.
 41. Vlaanderen heeft om redenen van openbare veiligheid bij decreet beslist dat voor de overbrenging van gevoelige goederen naar het Vlaams Gewest een kennisgeving vereist is. Op basis van de kennisgeving kan de Vlaamse overheid beslissen of er een vergunning vereist is (art. 7, § 2 wapenhandeldecreet). Voor doorvoer werden geen gelijkaardige bepalingen opgenomen, dit is tussen EU-lidstaten niet langer vergunningsplichtig.
 42. Met uitzondering van de algemene vergunning naar gecertificeerde personen die defensiegerelateerde producten die onder de definitie 'gevoelige goederen' vallen, uitsluit van de vergunning.
 43. Ze mag bijvoorbeeld wel gebruikt worden wanneer het land van eindbestemming lid is van de NAVO, voor lidstaten van het Wassenaar Arrangement (uitgezonderd Rusland en Oekraïne), wanneer de overdracht kadert in een internationaal samenwerkingsprogramma of als het om niet-essentiële onderdelen gaat die in de EU-lidstaat van bestemming geïntegreerd zullen worden.
 44. Het Vlaams wapenhandeldecreet voorziet eveneens in de mogelijkheid om vrijstellingen toe te kennen in specifieke gevallen bepaald in art. 17 van het decreet.
 45. Handel in civiele vuurwapens wordt voornamelijk op Europees niveau gereguleerd, en werd omgezet in de decreten. In uitvoering van het VN-protocol inzake vuurwapens waarbij de Europese Unie partij is, werd op 14 maart 2012 verordening 258/2012 aangenomen. De verordening is sinds 30 september 2013 rechtstreeks van toepassing in alle EU-lidstaten. Het juridisch kader is dus in grote lijnen gelijk, al laat de verordening marge aan lidstaten om strengere bepalingen op te nemen.
 46. Activiteiten die niet opgenomen worden in de gewestelijke decreten en de ordonnantie (zoals tussenhandel, activiteiten die te maken hebben met financiering en verzekering en handel in foltermateriaal) blijven federaal gereguleerd (zie verder).
 47. De Brusselse ordonnantie definieert de activiteiten op exact dezelfde manier als het Vlaams Gewest. Het Waals decreet definieert de begrippen in-, uit- en doorvoer niet maar verwijst (net

- zoals de federale wet van 5 augustus 1991) naar de douanewetgeving. Het begrip ‘overbrenging of overdracht’ wordt door de drie teksten overeenkomstig de Europese wetgeving gedefinieerd.
48. In art. 2 van het Vlaams decreet wordt verwezen naar “*ander voor militair gebruik dienstig materiaal*” dat niet op de lijst van gecontroleerde producten staat, maar door de Vlaamse regering toch onder de vergunningsplicht kan worden geplaatst. Deze producten worden omschreven als “*goederen die alleen of in combinatie met elkaar of andere goederen, substanties of organismen ernstige schade kunnen toebrengen aan personen of goederen en die als middel tot geweldpleging ingezet kunnen worden in een gewapend conflict of een soortgelijke situatie van geweld*”.
 49. Ook op de website van de Waalse overheid is er geen lijst beschikbaar. Zolang de Waalse regering geen eigen lijst heeft aangenomen, blijft de federale lijst van 2003 van kracht.
 50. Zie Besluit van de Waalse regering tot uitvoering van het decreet van 21 juni 2012. *B.S.* 23 mei 2013.
 51. Verordening 258/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 14 maart 2012 tot uitvoering van artikel 10 van het Protocol van de Verenigde Naties tegen de illegale vervaardiging van en handel in vuurwapens, hun onderdelen, componenten en munitie, tot aanvulling van het Verdrag van de Verenigde Naties ter bestrijding van grensoverschrijdende georganiseerde misdaad (VN-protocol inzake vuurwapens), en tot vaststelling van uitvoervergunningen voor vuurwapens, hun onderdelen, componenten en munitie en maatregelen betreffende de invoer en doorvoer ervan. *Publicatieblad van de Europese Unie*, 30.3.2012, L 94/1.
 52. Voor invoer gelden andere voorwaarden en wordt voornamelijk rekening gehouden met risico’s op afwendings- en mogelijke gevaren voor de openbare veiligheid.
 53. N. Duquet (2011). *Van Vlaamse makelij, het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
 54. Het Vlaamse decreet kent aan bepaalde goederen op de lijst de status ‘gevoelige goederen’ toe. Dit zijn de producten die zijn opgenomen in het VN-register voor conventionele wapens, met inbegrip van de optionele categorieën over kleine en lichte wapens.
 55. Voorwaarden voor het verkrijgen van vergunningen (inclusief documenten die het eindgebruik staven) worden wel opgenomen in het uitvoeringsbesluit.
 56. In een normale procedure wordt immers niets vermeld over de ondertekening van een contract of de productie. Het is enkel verplicht een exportvergunning voor te leggen op het moment van de uitvoer.
 57. Intussen werd de Europese Gedragscode in 2008 licht gewijzigd omgezet in Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB. Zie *Publicatieblad van de Europese Unie*, Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB van de Raad tot vaststelling van gemeenschappelijke voorschriften voor de controle op de uitvoer van militaire goederen en technologie.
 58. Bijzondere wet van 12 augustus 2003 tot wijziging van de Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen. *B.S.* 20 augustus 2003.
 59. Criterium 1: naleving van internationale verbintenissen, criterium 2: eerbied voor mensenrechten en internationaal humanitair recht in land van eindbestemming, criterium 3: interne spanningen of gewapende conflicten in land van eindbestemming, criterium 4: handhaving van vrede, veiligheid en stabiliteit in de regio, criterium 5: nationale veiligheid van de EU-lidstaten en bondgenoten, criterium 6: houding van het aankopend land ten aanzien van terrorisme, non-proliferatie en de internationale gemeenschap meer algemeen, criterium 7: gevaar op afwendings- (ongewenste bestemming en eindgebruik binnen of buiten het aankopende land), criterium 8: technische en economische capaciteit van het ontvangende land.

60. Vaak wordt verwezen naar het voorzorgsprincipe dat hierbij gehanteerd wordt, in plaats van het causaliteitsprincipe waarbij het oorzakelijk verband tussen een export en de schending van internationale (mensen)rechten bewezen moet worden.
61. De tekst van het Gemeenschappelijk Standpunt werd geschreven vooraleer in de EU een onderscheid gemaakt werd tussen uitvoer naar landen buiten de EU en naar EU-lidstaten (overbrenging), waardoor in de tekst enkel het woord 'uitvoer' gebruikt wordt, niet 'overbrenging'.
62. Volgens het Waals decreet worden ook overdrachtsvergunningen uitgereikt op basis van een beoordeling en de vrijwaring van de mensenrechten, de vrede, de veiligheid en de stabiliteit (art. 8, § 1). In het Vlaams decreet en de Brusselse ordonnantie zijn geen beoordelingscriteria voor intra-EU-handel opgenomen.
63. Grondwettelijk Hof, arrest nr 169/2013 van 19 december 2013, Rolnummer 5550.
64. Vlaanderen heeft in 2006 een adviescommissie opgericht, maar ze werd in het decreet niet behouden.
65. Voor een volledig overzicht van de strafbepalingen, zie art. 47 en 48 van het Wapenhandeldecreet en deel 7 van het besluit.
66. Zie art. 20 van het Waals decreet.
67. Wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van [en de bestrijding van illegale handel in] wapens, munitie en speciaal [voor militair gebruik of voor ordehandhaving] dienstig materieel en daaraan verbonden technologie. *B.S.* 10 september 1991.
68. De gemeenschappelijke Europese lijst van militaire goederen is opgedeeld in 'Munition List-categorieën' of afgekort ML-categorieën. Elk van de 22 categorieën geeft een type conventionele bewapening weer, evenals de delen, onderdelen en de achterliggende technologie ervan.
69. S. Depauw & K. Van Heuverswyn (2010). *Toetsingskader voor een Vlaams decreet inzake buitenlandse handel in militaire goederen*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
70. Bijzondere wet van 12 augustus 2003 tot wijziging van de Bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen art. 6 § 1 VI, eerste lid 4° en 8°: "de contingenten en vergunningen (met uitzondering van de vergunningen voor de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie, en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en daaraan verbonden technologie evenals van producten en technologieën voor tweërlei gebruik, onverminderd de federale bevoegdheid voor deze met betrekking tot het leger en de politie)". Dit zijn alle artikelen onder Titel II van de federale wet van 5 augustus 1991.
71. Vraag om uitleg van de heer Benoit Hellings aan de minister van Justitie over "de uitvoering van het gemeenschappelijk Europees Standpunt inzake [tussenhandel] in wapens", Belgische senaat, gewone zitting 2012-2013, Handelingen woensdag 3 juli 2013, 5-239COM.
72. Voor meer informatie over controle op tussenhandel, zie K. Van Heuverswyn (2010). *Het Belgisch controlestelsel voor tussenhandel in militaire en dual-use goederen*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
73. S. Depauw & K. Van Heuverswyn (2010). *Toetsingskader voor een Vlaams decreet inzake buitenlandse handel in militaire goederen*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 38.
74. Ibid.
75. Website DCSG, <http://www.vlaanderen.be/int/defensiegerelateerde-producten-ander-voor-militair-gebruik-dienstig-materiaal-en-0>.
76. Communicatie met de Dienst Controle Strategische Goederen op 18 november 2013.
77. N. Duquet, *presentatie conferentie 10 jaar regionalisering van Belgische wapenhandel*, Brussel, 21 oktober 2013.

78. Het besluit voorziet bijvoorbeeld niet in algemene vergunningen, iets wat de richtlijn expliciet vooropstelt.
79. Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 8 maart 1993 tot regeling van de in-, uit en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie. *B.S.* 14 december 2012.
80. *Ibid.*
81. Samenwerkingsakkoord van 17 juli 2007 tussen de Federale Staat, het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met betrekking tot de invoer, uitvoer en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en de daaraan verbonden technologie alsook van producten en technologieën voor dubbel gebruik. *B.S.* 20 december 2007.

HOOFDSTUK 5

1. De volgende documenten werden gehanteerd bij het schrijven van dit hoofdstuk:

Algemene directie material resources (2011). Gedetailleerde instructie. Het proces van verkoop van een wapensysteem. DGMR-GID-VERALI-MVXX-005/MRMPSDV. Ed 001/Rev 003-01 feb 2011;

Algemene directie material resources (2012). *Specifieke instructie. De vervreemding en overdracht van material resources*. DGMR-SPS-VERALI-MGLX-101/MRMPGL. Ed 001/Rev 000-28 sep 2012;

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, *Verantwoording van de algemene begroting voor het begrotingsjaar 2012*, Doc 53 1945/010, 20 december 2011;

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, *Algemene Beleidsnota Landsverdediging*, Doc 53 1964/014, 22 december 2011;

G. Clément (2011). Les défis du Matériel. *Belgisch Militair Tijdschrift*, 3, december. Brussel: Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie; Commissie voor Landsverdediging (2013). *Integraal verslag. Dinsdag 21-05-2013 Voormiddag*. CRIV 53 COM 750;

R. Debaene (2013). *Verkoop van Materiaal voor Defensie*. Presentatie voor de Parlementaire Commissie Defensie van 21 mei 2013;

De Belgische Senaat. Antwoord op de vraag om uitleg N°5-2972 van 19 juli 2013. Beschikbaar via: http://www.senate.be/temporary_answers/5-9610.pdf, geraadpleegd op 5 september 2013;

C.H. Delcour (2010). Le Transformation. *Belgisch Militair Tijdschrift*, 1, december. Brussel: Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie;

P. De Crem (2008). *Politieke Oriëntatienota*, Defensie, juni 2008; DGIPR (2003). *Strategisch Plan*, december 2003. Beschikbaar via: <http://www.mil.be/modnew/doc/index.asp?LAN=nl&ID=13>, geraadpleegd op 5 september 2013;

Defensie (2013). *Toelichtende samenvatting van de algemene beleidsnota landsverdediging. Het strategisch plan voor de modernisering van het Belgische Leger 2000-2015*, versie van 2 september 2013;

Defensie (2013). *Belgian Defence at a glance*, februari 2013;

V. Ilmer (2008). *Een strategische analyse van de marktomgeving van de krijgsmachten van België, Polen en Zwitserland*. TNO Defensie en Veiligheid, februari 2008;

Kabinet Ministerie van Defensie (2008). *Halfweg het strategisch plan 2000-2015*, beschikbaar via <http://www.mil.be/def/doc/index.asp?LAN=nl&ID=200>, geraadpleegd op 5 september 2013;

S.D. Krasner (2001). *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*. NYC: Columbia University Press;

- Ministerieel Besluit van 25 juni 2013 houdende overdracht van bevoegdheid door de Minister van Landsverdediging inzake het plaatsen en uitvoeren van overheidsopdrachten voor aan-neming van werken, leveringen en diensten, inzake vervreemding en diverse uitgaven (B.S. 3.07.2013), beschikbaar via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/article_body.pl?language=nl&caller=summary&pub_date=13-07-02&numac=2013007173, geraadpleegd op 25 april 2014;
- NATO (2010). *Financial and Economic Data Relating to NATO Defence*. Communiqué PR/CP(2010)078;
- NATO (2013). *Defence expenditures as a percentage of GDP; Equipment expenditures as a percentage of defence expenditures*;
- Federaal Regeerakkoord, 1 december 2011, beschikbaar via http://premier.fgov.be/sites/all/themes/custom/tcustom/Files/Regeerakkoord_1_december_2011.pdf, geraadpleegd op 4 oktober 2013;
- Rekenhof (2005). *De uitvoering van economische compensaties bij de aankoop van specifiek militair materieel*, Verslag van het Rekenhof voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, april 2005;
- Wet Inzake overheidsopdrachten en bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten op defen-sie- en veiligheidsgebied, 13 augustus 2011 (B.S. 1.02.2012), beschikbaar via: <http://users.skynet.be/teksten2012/Wet%2013%20augustus%202011%20Overheidsopdrachten%20defensie.pdf>, geraadpleegd op 4 september 2013.
2. Zie hoofdstuk 4, Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België.
 3. Gemiddeld 1,3% van het bbp tussen 2000-2004; 1,1% tussen 2005-2007; 1,2% in 2008-2009; 1,1% in 2010-2012; 1,0% geschat in 2013.
 4. Het gaat om 6,1% van de totale defensie-uitgaven tussen 2000-2004; 6,4% in 2005; 5,9% in 2006; 4,8% in 2007; 8,1% in 2008; 8,2% in 2009; 6,8% in 2010; 6,3% in 2011; 3,6% in 2012 en 2,8% geschat in 2013.
 5. Persoonlijke communicatie stafdepartement strategie (januari 2014); NATO (2013). Semestrial statistical memorandum. Defence expenditures as a percentage of GDP; Equipment expenditures as a percentage of defence expenditures, december 2013.
 6. CBRN: chemisch, biologisch, radiologisch en nucleair.
 7. Economische compensaties kunnen worden omschreven als de contractuele verplichting van een leverancier van militair materieel om, voor een bepaald bedrag, aankopen van materieel of diensten te plaatsen bij nationale ondernemingen.
 8. Artikel 346 van het Verdrag van Lissabon stelt: “1. *De bepalingen van de Verdragen vormen geen beletsel voor de volgende regels:*
 - a) *geen enkele lidstaat is gehouden inlichtingen te verstrekken waarvan de verbreiding naar zijn mening strijdig zou zijn met de wezenlijke belangen van zijn veiligheid;*
 - b) *elke lidstaat kan de maatregelen nemen die hij noodzakelijk acht voor de bescherming van de wezenlijke belangen van zijn veiligheid en die betrekking hebben op de productie van of de handel in wapens, munitie en oorlogsmateriaal; die maatregelen mogen de mededingingsverhoudingen op de interne markt niet wijzigen voor producten die niet bestemd zijn voor specifiek militaire doeleinden.*

2. *De Raad kan met eenparigheid van stemmen op voorstel van de Commissie wijzigingen aanbrengen in de lijst van de producten waarop de bepalingen van lid 1, punt b), van toepassing zijn, die hij op 15 april 1958 heeft vastgesteld.*”
 9. Het grote verschil tussen militair materiaal en gevoelig materiaal berust in het feit dat in tegenstelling tot het eerstgenoemde het laatste niet noodzakelijk voor veiligheidsdoeleinden moet zijn ontworpen of aangepast, terwijl dit voor militair materiaal wel het geval is.

10. De fasen van de levenscyclus: onderzoek en ontwikkeling, industriële ontwikkeling, productie, herstelling, modernisering, aanpassing, onderhoud, logistiek, opleiding, testen, buiten gebruik stellen en afstoting.
11. Bijvoorbeeld de bouw van een militaire vliegpiste of van schuilplaatsen tegen luchtaanvallen en radioactieve neerslag.
12. Bijvoorbeeld de werken voor de bouw van een commando- of crisiscentrum, of van een installatie die beschermt tegen sabotagerisico's, voor zover deze werken betrekking hebben op het gebruik van geclassificeerde informatie.
13. De uitzonderingsprocedure mocht vroeger enkel gebruikt worden indien er een expliciete rechtsbasis gevonden kon worden in de wet overheidsopdrachten van 24 december 1993.
14. Aan drie voorwaarden moet worden voldaan om die toepassing mogelijk te maken, met name het gebruik van geclassificeerde informatie, overeenkomstig geldende bepalingen en in het belang van de nationale veiligheid, al dan niet van militaire aard.
15. Algemene directie material resources (DGMR) (2011). Gedetailleerde instructie: Het proces van verkoop van een wapensysteem. DGMR-GID-VERALI-MVXX-005/MRMPSDV. Ed 001/Rev 003-01 feb 2011, p. 5.
16. Eigenschappen die niet meer in overeenstemming zijn met de normen van het ministerie van Landsverdediging kunnen onafhankelijk van hun staat het onderwerp worden van een declassering en voorstel tot verkoop.
17. Een eindgebruikerscertificaat is een document dat wordt gebruikt bij internationale wapentransfers om te certificeren dat de koper de uiteindelijke ontvanger is van de producten. <http://books.sipri.org/files/insight/SIPRIInsight1003.pdf>.
18. Onder invloed van contractuele bijaktes ('changes') is het bedrag uiteindelijk geëvolueerd van 71,970 miljoen naar 73,370 miljoen euro.
19. MLU staat voor *Mid-life update* of een geactualiseerde versie.
20. P. De Crem, Antwoord op de vraag om uitleg N°5-2972 van de heer B. Anciaux van 24 januari 2013. Beschikbaar via: http://www.senate.be/temporary_answers/5-9610.pdf. Geraadpleegd op 5 september 2013.
21. Ministerie van Landsverdediging, Verantwoording van de algemene begroting voor het begrotingsjaar 2012, Doc 53 1945/010, Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 20 december 2011.
22. E. Di Rupo, Regeerakkoord, 1 december 2011, pp. 171-172, beschikbaar via http://premier.fgov.be/sites/all/themes/custom/tcustom/Files/Regeerakkoord_1_december_2011.pdf. Geraadpleegd op 4 oktober 2013.

HOOFDSTUK 6

1. Decreet betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandhavingsmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen en munitie (*B.S.* 4 juli 2012, p. 36544).
2. Decreet van 21 juni 2012 betreffende de invoer, uitvoer, doorvoer en overdracht van civiele wapens en van defensiegerelateerde producten (*B.S.* 5 juli 2012, p. 36753).
3. Ordonnantie van 20 juni 2013 betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandhavingsmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen, toebehoren en munitie ervan (*B.S.* 21 juni 2013, p. 40076).

4. Koninklijk besluit van 12 april 1940 houdende reglementering van het fabriceren, in- en uitvoeren, verkopen, afstaan, uitdelen van apparaten, toestellen en/of producten tot bescherming van de bevolking tegen de gevaren van aëro-chemische aanval (*B.S.* 24 april 1940, p. 2489).
5. Ministerieel besluit van 23 oktober 1998 waarbij de uitvoer naar en de doorvoer van sommige goederen met bestemming de Federale Republiek Joegoslavië aan vergunning onderworpen worden (*B.S.* 27 november 1998, p. 38064).
6. Artikel 346 1.b van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie.
7. Arrest van 17 oktober 1995 in de zaak C-70/94, Fritz Werner Industrie-Ausrüstungen GmbH en Bundesrepublik Deutschland, *Rec.* 1995, p. I-3189 en arrest van het Hof van 17 oktober 1995 in de zaak C-83/94, Peter Leifer, Reinhold Otto Krauskopf, Otto Holzer, *Rec.* 1995, p. I-3231.
8. Het betreft in het bijzonder verordening (EG) nr. 428/2009 van de Raad van 5 mei 2009 tot instelling van een communautaire regeling voor controle op de uitvoer, de overbrenging, de tussenhandel en de doorvoer van producten voor tweërlei gebruik, zoals gewijzigd bij verordening (EU) nr. 1232/2011 van het Europees Parlement en de Raad van 16 november 2011.
9. Handel in defensiegerelateerde producten binnen de EU wordt sinds 2009 mede gereguleerd door de Europese richtlijn 2009/43/EG.
10. Zie bijvoorbeeld het koninklijk besluit van 20 juli 1999 houdende vaststelling van bepaalde ministeriële bevoegdheden (II) (*B.S.* 27 juli 1999).
11. Commissie van Advies voor de Niet-Verspreiding van Kernwapens.
12. Integraal verslag nr. 13, plenaire vergadering, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 30/07/03, p. 30 - eigen vertaling.
13. Zie punt 1 m.b.t. het onderscheid tussen de beginselen en regels van de Europese Unie van toepassing op het controlesysteem voor wapens en voor dual-use goederen.
14. Wet van 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van en de bestrijding van illegale handel in wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik of voor ordehandhaving dienstig materieel en daaraan verbonden technologie (*B.S.* 10 september 1991, p. 19771).
15. Het betreft de Commissie van Advies voor de Niet-Verspreiding van Kernwapens (CANVEK).
16. Parlementaire handelingen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, 30 juli 2003, CRIV51 PLEN 013, p. 44.
17. Wet van 28 april 2010 houdende diverse bepalingen (artikelen 25 en 26) (*B.S.* 10 mei 2010, p. 25776).

HOOFDSTUK 7

1. In dit hoofdstuk ligt onze focus in het bijzonder op vuurwapens. De Belgische wapenwet van 8 juni 2006, die bepaalt welke wapens op de civiele markt verhandeld kunnen worden, plaats zwaarder militair materieel immers niet alleen buiten het bereik van particulieren, maar beperkt de definitie van wapenhandel in de zin van de wapenwet ook tot vuurwapens, onderdelen ervan of munitie ervoor.
2. N. Demeyere (2012). Wapenhandel. *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 71, 185-220.
3. Zie hoofdstuk 4, Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België.
4. Zie artikel 31 en 32 van het Vlaams wapenhandeldecreet (Decreet van 15 juni 2012 betreffende de in-, uit-, doorvoer en overbrenging van defensiegerelateerde producten, ander voor militair gebruik dienstig materiaal, ordehandavingmateriaal, civiele vuurwapens, onderdelen en munitie)

- en artikel 4 van het Waals wapenhandeldecreet (Décret de 21 juin 2012 relatif à l'importation, à l'exportation, au transit et au transfert d'armes civiles et de produits liés à la défense).
5. We gaan in dit kader niet systematisch in op de figuur van de tussenpersoon. De wapenwet (artikel 2, 2°) definieert een tussenpersoon als “*eenieder die, tegen een vergoeding of om niet, de voorwaarden creëert voor het sluiten van een overeenkomst met als onderwerp de vervaardiging, de herstelling, de wijziging, het aanbod, de verwerving, de overdracht of enige andere vorm van terbeschikkingstelling van vuurwapens, onderdelen ervan of munitie ervoor, ongeacht de herkomst en de bestemming ervan en ongeacht of de goederen op het Belgisch grondgebied komen, of die een dergelijke overeenkomst sluit wanneer het vervoer door een derde wordt verricht.*”
 6. N. Demeyere (2012). Wapenhandel. *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 71, 190.
 7. Artikel 2, 1° wapenwet.
 8. Blanke wapens zijn wapens die zijn ontworpen om te doden of te verwonden door middel van een direct contact met het slachtoffer. Deze term wordt gebruikt voor een grote diversiteit aan hou- en steekwapens, zoals bijvoorbeeld zwaarden, degens, bajonetten of zakmessen.
 9. Tenzij de overheid bij uitvoeringsbesluit de erkenning ook van toepassing verklaart op deze wapens.
 10. Wellicht gaat het over activiteiten als ‘verhuren’ of ‘uitwisselen’. Het tijdelijk uitlenen van vuurwapens door erkende uitbaters van een schietstand voor gebruik op de schietstand, zonder dat de wapens definitief overgedragen worden, valt evenwel niet onder de bepaling ‘anderszins ter beschikking stellen’ (zie paragraaf 2.1 van de gecoördineerde omzendbrief van 25 oktober 2011 over de toepassing van de wapenwetgeving, B.S. 2 december 2011).
 11. Zie paragraaf 2.1 van de gecoördineerde omzendbrief van 25 oktober 2011 over de toepassing van de wapenwetgeving (B.S. 2 december 2011).
 12. N. Demeyere (2012). Wapenhandel. *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 71, 194.
 13. Artikel 5, wapenwet en KB van 11 juni 2011 tot regeling van het statuut van de wapenhandelaar (B.S. 17 juni 2011).
 14. KB van 24 april 1997 tot bepaling van de veiligheidsvoorwaarden bij het opslaan, het voorhanden hebben en het verzamelen van vuurwapens of munitie. Zie ook paragraaf 4.1.7 van de gecoördineerde omzendbrief van 25 oktober 2011 over de toepassing van de wapenwetgeving (B.S. 2 december 2011).
 15. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 107.
 16. Artikel 23, KB van 20 september 1991 tot uitvoering van de wapenwet (B.S. 21 september 1991).
 17. Artikel 35, 4° wapenwet.
 18. Zie KB van 11 juni 2011 tot regeling van het statuut van de wapenhandelaar (B.S. 17 juni 2011).
 19. Vrij verkrijgbare wapens zijn bijvoorbeeld de blanke wapens, de niet-vuurwapens en de namaakwapens; de vuurwapens met een historische, folkloristische of decoratieve waarde (algemeen gesproken de antieke vuurwapens); de vuurwapens die definitief voor het schieten onbruikbaar zijn gemaakt; en alarmwapens. Zie artikel 3, § 2 wapenwet.
 20. Voor de vereiste van meerderjarigheid, zie artikel 19, 2° wapenwet.
 21. Artikel 23bis, § 3, KB van 20 september 1991 tot uitvoering van de wapenwet.
 22. Artikelen 10 en 11, KB van 20 september 1991 tot uitvoering van de wapenwet.

23. Artikel 22 wapenwet en artikel 23*bis*, § 3, KB van 20 september 1991 tot uitvoering van de wapenwet.
24. Artikel 23*bis*, KB van 20 september 1991 tot uitvoering van de wapenwet.
25. De betrokken handelaars zullen wel steeds aannemelijk moeten maken dat ze deze wapens in hun bezit hebben met het oog op een bestelling van de overheid, bijvoorbeeld door een bewijs van bestelling, of door te kunnen aantonen dat ze de wapens zullen gaan voorstellen bij een overheid met het oog op een bestelling of in het kader van een aanbestedingsprocedure. Zie N. Demeyere (2012). *Wapenhandel. Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 71, 212.
26. Deze cijfers werden (in februari 2014) geconsulteerd in het beStat-systeem van de FOD Economie op de site <http://statbel.fgov.be>, actieve btw-plichtige ondernemingen volgens economische activiteit en administratieve geografie, meest recente jaar (2012), Sectie C Industrie, 25.4 Vervaardiging van wapens en munitie.
27. Schriftelijke communicatie met de Federale Wapendienst, 21 februari 2014.
28. Schriftelijke communicatie met de Federale Wapendienst, 21 februari 2014.
29. De cijfers werden (in februari 2014) geraadpleegd in het beStat-systeem van de FOD Economie op de site <http://statbel.fgov.be>, aantal actieve btw-plichtige ondernemingen volgens economische activiteit en administratieve geografie, meest recente jaar (2012), Sectie G 'Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen', categorie nr. 47.783 Detailhandel in wapens en munitie in gespecialiseerde winkels.
30. De cijfers voor periode 2003-2007 werden (in februari 2014) geraadpleegd in het beStat-systeem van de FOD Economie op de site <http://statbel.fgov.be>, historiek btw-plichtige ondernemingen, 'evolutie van het aantal btw-plichtige ondernemingen volgens activiteit', categorie nr. 52.491, 'gespecialiseerde detailhandel in wapens en munitie'. De cijfers voor 2012 werden (in februari 2014) geraadpleegd in het beStat-systeem van de FOD Economie op de site <http://statbel.fgov.be>, aantal actieve btw-plichtige ondernemingen volgens economische activiteit en administratieve geografie, meest recente jaar (2012), Sectie G 'Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen', categorie nr. 47.783 Detailhandel in wapens en munitie in gespecialiseerde winkels.
31. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 108.
32. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 98-104.
33. Door een verandering in de Vlaamse rapporteringsmethodologie vanaf het jaarverslag van 2012 kunnen we bovendien de gegevens van 2012-2013 niet vergelijken met de gegevens van voor 2012. Sinds het maandverslag van oktober 2012 en de publicatie van het jaarverslag van 2012 (in januari 2014) vermeldt de Vlaamse Regering in haar verslagen ook de vergunde transacties die toegekend werden onder het stelsel van de Europese vuurwapenrichtlijn 91/477. In de voorgaande maand- en jaarverslagen werden deze vergunningen niet opgenomen.
34. Invoervergunningen worden nauwelijks geweigerd in België. In 2012-2013 werden drie Vlaamse vergunningen voor de invoer/overbrenging van vuurwapens geweigerd. In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden de afgelopen jaren (cijfers tot en met 2012) geen invoervergunningen geweigerd.
35. De vergunningen hebben betrekking op de invoer en overbrenging van producten ter waarde van ongeveer 79,4 miljoen euro. We moeten echter voorzichtig zijn met de interpretatie van dit laatste cijfer. Enerzijds hebben 181 vergunningen de waarde van nul euro (waarschijnlijk vooral vergunningen die werden toegekend voor overbrenging van vuurwapens binnen de EU onder

- het stelsel van de Europese richtlijn 91/477 en waarvoor de vereiste documenten geen referentie bevatten naar de financiële waarde van de goederen). Anderzijds werden in 2012 een aantal bijzondere vergunningen uitgereikt die de totale waarde van de vergunde invoer/overbrenging kunstmatig verhoogden omdat ze in zeer sterke mate betrekking hadden op de potentiële instroom van vuurwapens en munitie. Het betreft meer bepaald een vergunning voor de invoer van munitie uit Zwitserland ter waarde van 24,9 miljoen euro en een vergunning voor de invoer van vuurwapens uit Italië ter waarde van 7,9 miljoen euro. Voor meer duiding bij deze vergunningen, zie: M. Dubois & N. Duquet (2013). *Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2012*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 18-19.
36. Verder werden in deze periode ook 75 vergunningen uitgereikt voor de invoer/overbrenging van combinaties van vuurwapens, toebehoren en munitie of voor niet-gespecificeerde vuurwapenge-relateerde producten (5,3 miljoen euro).
 37. Luchtdrukwapens kunnen alleen verkocht worden door erkende wapenhandelaars (KB van 30 maart 1995 tot indeling van sommige gas- en luchtwapens). Lange luchtdrukwapens zijn vrij verkrijgbaar, terwijl korte luchtdrukwapens vergunningsplichtig zijn indien ze een grotere kracht hebben dan 7,5 Joule.
 38. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 109-110.
 39. N. Demeyere (2012). Wapenhandel. *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 71, 200.
 40. Artikel 19, 1°, wapenwet. Dit betekent dat het verboden is om op een internetsite de mogelijkheid te bieden een koopovereenkomst van het wapen af te sluiten, bijvoorbeeld door op het wapen te klikken en aldus – op de website – een akkoord te laten ontstaan over de zaak en de prijs. De omzendbrief van de minister van Justitie over de toepassing van de Belgische wapenwetgeving vermeldt in dat kader dat het dus verboden is om wapens te verkopen via publieke veilingssites of andere advertentiesites zoals eBay of 2dehands.be, omdat in deze gevallen de verkoopverrichting tot stand komt via de website. Ook het tot stand brengen van een verkoop via e-mailverkeer of andere elektronische communicatiemiddelen is om dezelfde reden verboden (zie paragraaf 4.2.1 van de gecoördineerde omzendbrief van 25 oktober 2011 over de toepassing van de wapenwetgeving, B.S. 2 december 2011).
 41. Zie paragraaf 4.2.1 van de gecoördineerde omzendbrief van 25 oktober 2011 over de toepassing van de wapenwetgeving (B.S. 2 december 2011).
 42. N. Demeyere (2013). *Overzicht Wapenwet 2013*. Bankhove, p. 181.
 43. Artikel 19, 5°, wapenwet.
 44. Belgische erkende wapenhandelaars moeten een kopie van hun erkenning bij zich hebben op de beurs. Buitenlandse wapenhandelaars moeten bij de gouverneur die bevoegd is voor de plaats waar de beurs plaatsvindt vooraf een tijdelijke erkenning aanvragen.
 45. In april 2014 werd de regeling voor de HFD-wapens opnieuw bijgesteld, om historische reenactments in het kader van de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog mogelijk te maken (zie KB van 2 april 2014 tot wijziging van het koninklijk besluit van 20 september 1991 betreffende de vuurwapens met historische, folkloristische of decoratieve waarde en de vuurwapens die voor het schieten onbruikbaar zijn gemaakt, met het oog op de herdenkingsmanifestaties van de Eerste Wereldoorlog, B.S. 8 april 2014).
 46. Na afloop van de beurs moet een kopie van de registers bezorgd worden aan de organisator van de beurs. Die laatste moet deze kopieën binnen de drie dagen bezorgen aan de gewestelijke vergunningsdiensten.

47. Zie paragraaf 17 van de gecoördineerde omzendbrief van 25 oktober 2011 over de toepassing van de wapenwetgeving (B.S. 2 december 2011).
48. Zie N. Duquet & M. Van Alstein (2012). *De registratie en traceerbaarheid van ingevoerde vuurwapens*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut, p. 20-21.
49. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 113-114.
50. Federale Politie, *Politiecriminaliteitsstatistieken: België: 2000–2013*, http://www.polfed-fedpol.be/crim/crim_statistieken/2013_trim4/pdf/nationaal/rapport_2013_trim4_nat_belgie_nl.pdf.
51. Federale Politie, *Politiecriminaliteitsstatistieken: België: 2000–2013*, http://www.polfed-fedpol.be/crim/crim_statistieken/2013_trim4/pdf/nationaal/rapport_2013_trim4_nat_belgie_nl.pdf.
52. Dit betekent echter niet dat jaarlijks 5700 illegale vuurwapens in beslag worden genomen door de politie. Deze cijfers hebben betrekking op *vaststellingen* van illegaal wapenbezit en niet op *inbeslagnames*. Aangezien de politie bij een deel van de vaststellingen meerdere illegale vuurwapens aantreft, ligt het aantal jaarlijks in beslag genomen vuurwapens hoger dan 5700.
53. In Nederland, het buurland met de meest gedetailleerde en onderbouwde schattingen van illegaal vuurwapenbezit, werd het aantal bezitters van illegale vuurwapens in 2000 geschat op 54 000 met in totaal tussen de 85 000 en 125 000 illegale scherpschietende vuurwapens (zie Bruinsma & Moors, 2005). Hoewel de Nederlandse cijfers goed onderbouwd zijn, kunnen we ze niet extrapoleren naar België aangezien de context van illegaal vuurwapenbezit sterk verschilt tussen beide landen. In België word een significante hoeveelheid vuurwapens illegaal voorhanden gehouden doordat veel particulieren hun vuurwapens niet hebben geregulariseerd na de wijziging van de wapenwetgeving in 2006 (zie later), terwijl het illegaal vuurwapenbezit in Nederland grotendeels te vinden is in het criminele milieu.
54. Zie bijvoorbeeld de persberichten van de federale ministerraad van 4 maart, 3 juni en 9 december 2005.
55. X. (2010). Wapens komen in kleine leveringen. *Knack*, 11 augustus 2010; X. (2010). Nooit zoveel illegale wapens in ons land. *Gazet van Antwerpen*, 18 augustus 2010.
56. M.S. De Vries (2008). De Nederlandse aanpak van illegale vuurwapenhandel. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 76-88.
57. Dit is niet de eerste keer dat vuurwapenzwendel als een prioritair probleem wordt beschouwd. Ook in het Nationaal Veiligheidsplan 2004-2007 werd wapenzwendel expliciet als strategische doelstelling vermeld.
58. *Nationaal Veiligheidsplan 2012-2015: Samen zorgen voor een veilige en leefbare samenleving*, p. 27.
59. Sinds het voorjaar van 2010 houdt de federale politie een databank bij van de in beslag genomen vuurwapens. Deze databank biedt op dit moment nog geen mogelijkheden om het illegaal bezit van en de illegale handel in vuurwapens te analyseren, maar kan op termijn – op voorwaarde van een volgehouden inspanning – uitgroeien tot een belangrijk instrument in de strijd tegen illegaal vuurwapenbezit en -handel in België.
60. A.C.M. Spapens (2008). De logistiek en aanpak van illegale vuurwapenhandel binnen de EU-landen. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 64-75.
61. Sinds 2009 werd ook vijfmaal een illegale vervaardiging van munitie vastgesteld door de politie.
62. Federale Politie, *Politiecriminaliteitsstatistieken: België: 2000 – 2013*.
63. X. (2011). Amrani moordde al voor aanslag in Luik. *De Tijd*, 14 december 2011; X. (2011). Ze kwamen uit het Oosten: De illegale wapenhandel bloeit. *De Standaard*, 17 december 2011.

64. A.C.M. Spapens (2008). De logistiek en aanpak van illegale vuurwapenhandel binnen de EU-landen. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 66.
65. Mondelinge communicatie met vertegenwoordigers van Dienst Wapens van de Federale Gerechtelijke Politie, 3 november 2010; X. (2010). Arsenaal van honderden wapens aangetroffen in Sint-Pieters-Leeuw. *Belga*, 1 oktober 2010; X. (2010). Bezeten 'verzamelaar' vliegt alweer in de gevangenis voor wapenhandel. *De Morgen*, 2 oktober 2010.
66. M.S. De Vries (2008). *De handel in omgebouwde gas- en alarmwapens. Vanuit een criminaliteitskundig perspectief*. Apeldoorn: Politieacademie; F. Boerman & M. Bruinsma (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven: Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten; A.C.M. Spapens (2008). De logistiek en aanpak van illegale vuurwapenhandel binnen de EU-landen. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 67-68.
67. Dienst Nationale Recherche (2005). *Criminaliteitsbeeld 2005*. Driebergen: Korps landelijke politiediensten.
68. A.C.M. Spapens (2008). De logistiek en aanpak van illegale vuurwapenhandel binnen de EU-landen. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 65.
69. X. (2010). Nooit zoveel illegale wapens in ons land. *Gazet van Antwerpen*, 18 augustus 2010.
70. I. Van Daele. (2010). De kalasjnikovbendes. *Knack*, 11 augustus 2010.
71. X. (2011). Ze kwamen uit het Oosten: De illegale wapenhandel bloeit. *De Standaard*, 17 december 2011.
72. F. Boerman & M. Bruinsma (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven: Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten, p. 86-87.
73. X. (2010). Wapens komen in kleine leveringen. *Knack*, 11 augustus 2010.
74. A.C.M. Spapens & M. Bruinsma (2002). *Smokkel van handvuurwapens vanuit voormalige Oostbloklanden naar Nederland*. Tilburg: WODC, IVA Tilburg; Dienst Nationale Recherche (2008). *Nationaal dreigingsbeeld 2008. Georganiseerde criminaliteit*, Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten; M.S. De Vries (2008). De Nederlandse aanpak van illegale vuurwapenhandel. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 76-88.
75. A.C.M. Spapens & M. Bruinsma (2002). *Smokkel van handvuurwapens vanuit voormalige Oostbloklanden naar Nederland*. Tilburg: WODC, IVA Tilburg; Dienst Nationale Recherche (2008). *Nationaal dreigingsbeeld 2008. Georganiseerde criminaliteit*, Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten; M.S. De Vries (2008). De Nederlandse aanpak van illegale vuurwapenhandel. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 76-88.
76. X. (2011). Ze kwamen uit het Oosten: De illegale wapenhandel bloeit. *De Standaard*, 17 december 2011.
77. In Nederland, bijvoorbeeld, werden tussen 2005 en 2010 diefstallen van in totaal 1624 vuurwapens geregistreerd door de politie. Dat komt neer op een gemiddelde van 270 vuurwapens per jaar. Voor meer informatie hierover, zie: F. Boerman & M. Bruinsma (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven: Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten, p. 63-67. Voor een deel zijn grote aantallen vuurwapendiefstallen in België het logische gevolg van het eerder hoge legale wapenbezit in België in Europees perspectief. Voor meer informatie over de geschatte omvang van het legaal vuurwapenbezit in Europa, zie: Small Arms Survey (2007). Annexe 4. The largest civilian firearms arsenals for 178 countries. *Small Arms Survey 2007: Guns and the City*. Cambridge: Cambridge University Press.
78. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 72.

79. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 157-159.
80. X. (2007). Rechter veroordeelt wapendieven tot 4 jaar cel. *Het Laatste Nieuws*, 2 augustus 2007; X. (2007). Tot vier jaar cel voor Limburgse wapenhandelaars. *Het Belang van Limburg*, 2 augustus 2007.
81. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 157-159.
82. X. (2007). Wapen Van Themsche op het internet te koop. *Het Belang van Limburg*, 5 mei 2007; J. Biesemans & W. Visterin (2007). Vuurwapens massaal te koop op zoekertjessites. *De Standaard*, 4 augustus 2007.
83. N. Duquet & M. Van Alstein (2011). *Vuurwapens. Handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco, p. 74-76.
84. F. Boerman & M. Bruinsma (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven: Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten, p. 52.
85. X. (2011). Ze kwamen uit het Oosten: De illegale wapenhandel bloeit. *De Standaard*, 17 december 2011.
86. N. Dooms (2006). Zware straf voor wapenhandelaar. *Het Laatste Nieuws*, 25 oktober 2006; B. De Wilde (2008). Tien jaar beroepsverbod voor illegale wapenhandel. *Het Laatste Nieuws*, 25 januari 2008.
87. F. Boerman & M. Bruinsma (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven: Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten, p. 54.
88. Verschillende experts hebben er nochtans op gewezen dat het aanpakken van de illegale handel in munitie mogelijk nog belangrijker is dan het aanpakken van de illegale handel in vuurwapens, aangezien een regelmatige aanvoer van munitie cruciaal is voor het uitvoeren van criminele activiteiten.
89. M.S. De Vries (2010). *Van the instrument of delivery naar the actual agent of harm: Munitie in het Nederlandse criminele milieu*. Apeldoorn: Politieacademie; F. Boerman & M. Bruinsma (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven: Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten.
90. M.Y. Bruinsma & J.A. Moors (2005). *Illegale vuurwapens: Gebruik, bezit en handel in Nederland 2001-2003*. Tilburg: WODC, IVA Tilburg.
91. F. Boerman & M. Bruinsma (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven: Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten, p. 91-92.
92. I. Van Daele. (2010). De kalasnikovbendes. *Knack*, 11 augustus 2010.
93. X. (2010). Nooit zoveel illegale wapens in ons land. *Gazet van Antwerpen*, 18 augustus 2010.
94. N. Maalsté, P. Nijmeijer & M. Scholtes (2002). *De vuurwapengedetineerde aan het woord. Daderonderzoek naar achtergronden en motieven van vuurwapenbezit, vuurwapengebruik en vuurwapenhandel*. Den Haag: ES&E; M.S. De Vries, (2008). De Nederlandse aanpak van illegale vuurwapenhandel. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 76-88.
95. P. Lesaffer (2010). Gangsters beschieten politie met zware wapens. *De Standaard*, 4 augustus 2010.

96. N. Maalsté, P. Nijmeijer & M. Scholtes (2002). *De vuurwapengedetineerde aan het woord. Daderonderzoek naar achtergronden en motieven van vuurwapenbezit, vuurwapengebruik en vuurwapenhandel*. Den Haag: ES&E.
97. A.C.M. Spapens & M. Bruinsma (2002). *Vuurwapens gezocht. Vuurwapengebruik, -bezit en -handel in Nederland 1998-2000*. Tilburg: WODC, IVA Tilburg.
98. X. (2010). Gebruik oorlogswapens verdubbeld in België. *De Morgen*, 15 juli 2010; X. (2010). De kalasnikovbendes. *Knack*, 11 augustus 2010; X. (2010). Wapens komen in kleine leveringen. *Knack*, 11 augustus 2010.

HOOFDSTUK 8

1. Vlaams Vredesinstituut (2008). *Brochure met 10 vragen & antwoorden over wapenexport*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
2. Y. Aubin & A. Idiart (2007). Export Control Law and Regulations Handbook: A Practical Guide to Military and Dual-Use Goods, Trade Restrictions and Compliance. *Global Trade Law Series*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law.
3. H. Müller & C. Wunderlich (2013). *Norm Dynamics in Multilateral Arms Control: Interests, Conflicts and Justice*. Athens: University of Georgia Press.
4. P.M. Morgan (2012). Elements of a General Theory of Arms Control. In R.E. Williams & P.R. Viotti (eds.), *Arms Control: History, Theory, and Policy* (p. 15-40). Santa Barbara, CA: Praeger.
5. Voor een meer omvattende analyse, zie: S. Biscop (2010). *Europa: strategie voor een wereldmacht*. Gent: Academia Press.
6. S. Evans (2014). *Revising Export Control Lists*. Brussels: Flemish Peace Institute, p. 15.
7. Deze analyse betreft grote wapensystemen. Kleine en lichte wapens zijn niet inbegrepen.
8. S.T. Wezeman & P.D. Wezeman (2014). Trends in international arms transfers, 2013. *SIPRI Fact Sheet*.
9. Fifteenth Annual Report According to Article 8(2) of Council Common Position 2008/944/CFSP Defining Common Rules Governing Control of Exports of Military Technology and Equipment, http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/arms-export-control/docs/15_annual_report_en.pdf.
10. Zie hoofdstuk 3, Een overzicht van de Belgische wapenexport tussen 2003 en 2012.
11. N. Duquet (2011). *Van Vlaamse makelij: Het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
12. Zie hoofdstuk 5, Aankoop en verkoop van wapensystemen door de Belgische Defensie.
13. S. Bauer (2010). Post-cold war control of conventional arms. In A. Tan (ed.), *The Global Arms Trade: A Handbook* (p. 310-318), London: Routledge.
14. S. Depauw (2010). *Het gemeenschappelijk standpunt over wapenuitvoer in het licht van een ontluikende defensiemarkt*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
15. A.J.K. Bailes & S. Depauw (ed.) (2011). *De Europese defensiemarkt: een kwestie van efficiëntie en verantwoordelijkheid*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
16. Verordening (EU) Nr. 258/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 14 maart 2012 tot uitvoering van artikel 10 van het Protocol van de Verenigde Naties tegen de illegale vervaardiging van en handel in vuurwapens, hun onderdelen, componenten en munitie, tot aanvulling van het Verdrag van de Verenigde Naties ter bestrijding van grensoverschrijdende georganiseerde misdaad (VN-protocol inzake vuurwapens), en tot vaststelling van uitvoervergunningen voor

- vuurwapens, hun onderdelen, componenten en munitie en maatregelen betreffende de invoer en doorvoer ervan.
17. Zie hoofdstuk 1, Over belangen en bevoegdheden: politieke besluitvorming over Belgische wapenhandel tussen 1991 en 2003.
 18. Zie hoofdstuk 6, Controle van handel in dual-use goederen: het kluwen na de regionalisering.
 19. Zie hoofdstuk 4, Het juridisch kader voor buitenlandse wapenhandel in België.
 20. Zie hoofdstuk 3, Een overzicht van de Belgische wapenexport tussen 2003 en 2012.
 21. Zie hoofdstuk 7, Vuurwapen te koop: het profiel van de legale en illegale markt voor vuurwapens in België.
 22. N. Duquet (2014). *Business as usual? Assessing the impact of the Arab Spring on European arms export control policies*. Brussels: Flemish Peace Institute.

- Adam B. (1988). *Les exportations d'armes de la Belgique*. Notes et Documents du GRIP, nr. 127.
- Adam B. (2003). *Le projet de régionalisation des licences d'exportations d'armes*. Note d'analyse du GRIP. (B.S. 20 augustus 2003).
- Adam B. (2009). *Les exportations d'armes de la Wallonie dans le contexte belge, européen et mondial*. Note d'analyse du GRIP.
- Adam, B. (1989). *L'industrie d'armement en Belgique: difficultés, crise et tentatives de diversification*. Genève: Organisation internationale du Travail.
- Andersson, J.J. (2001). *Cold war dinosaurs or hi-tech arms providers? The West European land armaments industry at the turn of the millennium*. Paris: The Institute for Security Studies.
- Aubin, Y. & Idiart A. (2007). *Export Control Law and Regulations Handbook: A Practical Guide to Military and Dual-Use Goods, Trade Restrictions and Compliance*. Global Trade Law Series. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law.
- Bailes, A.J.K. & Depauw, S. (ed.) (2011). *De Europese defensiemarkt: een kwestie van efficiëntie en verantwoordelijkheid*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Bauer, S. (2010). Post-cold war control of conventional arms. In A. Tan (ed.), *The Global Arms Trade: A Handbook* (p. 310-318). London: Routledge.
- Biscop, S. (2010). *Europa: strategie voor een wereldmacht*. Gent: Academia Press.
- Boerman, F. & Bruinsma, M. (2012). *De illegale handel in vuurwapens en explosieven: Verslag van een onderzoek voor het Nationaal dreigingsbeeld 2012*. Zoetermeer, Korps landelijke politiediensten.
- Bourne, M. (2007). *Arming Conflict: The Proliferation of Small Arms*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Bromley, M. & Holtom, P. (2014). Arms Trade Treaty assistance: identifying a role for the European Union. *EU non-proliferation Consortium Discussion Paper*, February 2014.
- Bruinsma, M.Y. & Moors J.A. (2005). *Illegale vuurwapens: Gebruik, bezit en handel in Nederland 2001-2003*. Tilburg: WODC, IVA Tilburg.
- Clément, G. (2011). Les défis du matériel. *Belgisch Militair Tijdschrift*, 3.
- Coolsaet, R. (2001). *België en zijn buitenlandse politiek 1830-2000*. Leuven: Van Halewyck.
- d'Argent, P. (1993). Les enseignements du COCOM. *Revue belge de droit international*, 1.
- De Backer, K., et. al (1992). *Studie van de vooruitzichten inzake de defensiemarkt. Themagroep IV. De toekomst van de Belgische defensie-industrie: Industrieel-strategische aspecten*. Brussel: Centrale raad voor het bedrijfsleven, eindverslag, april 1992.
- De Ridder, H. (1993). *De strijd om de 16*. Tiel: Lannoo.
- De Vries, M.S. (2008). *De handel in omgebouwde gas- en alarmwapens. Vanuit een criminaliteitskundig perspectief*. Apeldoorn: Politieacademie.

- De Vries, M.S. (2008). De Nederlandse aanpak van illegale vuurwapenhandel. *Justitiële verkenningen*, 34: juli (Illegale Wapenhandel), 76-88.
- De Vries, M.S. (2010). *Van the instrument of delivery naar the actual agent of harm: Munitie in het Nederlandse criminele milieu*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Delcour, C.-H. (2010). Le Transformation. *Belgisch Militair Tijdschrift*, 1.
- Demeyere, N. (2012). Wapenhandel. *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, 71, 185-220.
- Demeyere, N. (2013). Overzicht wapenwet 2013. Bankhove.
- Depauw, S. (2010). *Het gemeenschappelijk standpunt over wapenuitvoer in het licht van een ontluikende defensiemarkt*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Depauw, S. (2011). *Juridisch kader voor de controle op handel in dual-use producten in Vlaanderen*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Depauw, S. & Van Heuverswyn, K. (2010). *Toetsingskader voor een Vlaams decreet inzake buitenlandse handel in militaire goederen*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Deschouwer, K. (2012). *The Politics of Belgium: Governing a Divided Society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dewachter, W. (2001). *De mythe van de parlementaire democratie*. Leuven: Acco.
- Dienst Nationale Recherche (2005). *Criminaliteitsbeeld 2005*. Driebergen: Korps landelijke politiediensten.
- Dienst Nationale Recherche (2008). *Nationaal dreigingsbeeld 2008. Georganiseerde criminaliteit*. Zoetermeer: Korps landelijke politiediensten.
- Discors, L. & Mampaey, L. (2014). *Répertoire des entreprises du secteur de l'armement en Belgique*. Brussel: GRIP.
- Dubois, M. & Duquet, N. (2013). *Vlaamse buitenlandse wapenhandel 2012*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Duquet, N. (2007). *De daling van de Vlaamse vergunde wapenexport in 2005: kadering en hypothesen*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Duquet, N. (2007). *Vlaamse Buitenlandse Wapenhandel 2006*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Duquet, N. (2011). *Van Vlaamse makelij: Het eindgebruik van Vlaams militair materieel*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Duquet, N. (2014). *Business as usual? Assessing the impact of the Arab Spring on European arms export control policies*. Brussels: Flemish Peace Institute.
- Duquet, N. & Van Alstein, M. (2011). *Vuurwapens: handel, bezit en gebruik*. Leuven: Acco.
- Duquet, N. & Van Alstein, M. (2012). *De registratie en traceerbaarheid van ingevoerde vuurwapens*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Evans, S. (2014). *Revising Export Control Lists*. Brussels: Flemish Peace Institute.
- Francotte, A. & Gaier, C. (1989). *FN 100 ans: Histoire d'une grande entreprise Liegeoise 1889-1989*. Brussel: Didier Hatier.
- Francotte, A., Gaier, C. & Karlshausen, R. (2008). *Ars Mechanica. Le grand livre de la FN: une aventure industrielle extraordinaire*. Bruxelles: Groupe Luc Pire.
- Furnémont, J. (2005). *Guy Spitaels, au-delà du pouvoir*. Bruxelles: Luc Pire Editions.
- Gaier, C. (1976). *Four centuries of Liège gunmaking*. Luik: Librairie Halbart.
- Gaier, C. (1996). *Cinq siècles d'armurerie liégeoise*. Alleur: Editions du Perron.

- Gautier, P. (2006). *Non-Binding Agreements*. Max Planck Encyclopedia of Public International Law.
- Gimelli Sulashvili, B. (2007). Multiplying the Sources: Licensed and Unlicensed Production. In E.G. Berman et al., *Small Arms Survey 2007: Guns and the City*.
- Ilmer, V. (2008). *Een strategische analyse van de marktomgeving van de krijgsmachten van België, Polen en Zwitserland*. Delft: TNO Defensie en Veiligheid.
- Jones, B. & Baumgartner F. (2005). *The Politics of Attention: How Government Prioritizes Problems*. Chicago: University of Chicago Press.
- Krasner, S.D. (2001). *Problematic Sovereignty: Contested Rules and Political Possibilities*. NYC: Columbia University Press.
- Krause, K. (1992). *Arms and the State: Patterns of Military Production and Trade*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Leloup, R. (2008). *Le commerce extérieur des armes dans le fédéralisme belge*. Les Rapports du GRIP, nr 7.
- Maalsté, N., Nijmeijer, P. & Scholtes, M. (2002). *De vuurwapengedetineerde aan het woord. Daderonderzoek naar achtergronden en motieven van vuurwapenbezit, vuurwapengebruik en vuurwapenhandel*. Den Haag: ES&E.
- Mampaey, L. (2000). *Groupe Herstal S.A.: L'heure des décisions*. Brussel: GRIP.
- Mampaey, L. (2010). *Radiographie de l'industrie de l'armement en Belgique: mise à jour 2010*. Brussel: GRIP.
- Martens, W. (2006). *De memoires: luctor et emergo*. Tiel: Lannoo.
- Martinet, P. (2007). *La gestion administrative des armes en Belgique*. Les Rapports du GRIP, nr. 6.
- Moreau, V. (2009). *Pour un réel contrôle des courtiers en armes en Belgique*. Note d'analyse du GRIP, 31.
- Morgan, P.M. (2012). Elements of a General Theory of Arms Control. In R.E. Williams & P.R. Viotti, *Arms Control: History, Theory, and Policy* (p. 15-40). Santa Barbara, CA: Praeger.
- Müller, H. & Wunderlich, C. (2013). *Norm Dynamics in Multilateral Arms Control: Interests, Conflicts and Justice*. Athens: University of Georgia Press.
- Perlo-Freeman, S. & Wezeman, P.D. (2014). *The SIPRI Top 100 Arms-producing and Military Services Companies, 2012*, SIPRI Fact Sheet.
- Poitevin, C. & Tudosia, M. (2008). *Les régimes multilatéraux de contrôle des exportations et la lutte contre la prolifération*. Note d'Analyse du GRIP.
- Rekenhof (2005). *De uitvoering van economische compensaties bij de aankoop van specifiek militair materieel*. Verslag van het Rekenhof voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, Brussel.
- Sleuwaegen, L. et al (1993). De toekomst van de Belgische defensie-industrie: industrieel-strategische aspecten. *Tijdschrift voor Economie en Management*, XXXVIII, 1.
- Spapens, A.C. & Bruinsma, M.Y. (2002). *Vuurwapens gezocht. Vuurwapengebruik, -bezit en -handel in Nederland 1998-2000*. Tilburg: WODC, IVA Tilburg.
- Spapens, A.C. & M.Y. Bruinsma (2002). *Smokkel van handvuurwapens vanuit voormalige Oostbloklanden naar Nederland*. Tilburg: WODC, IVA Tilburg.
- Spapens, A.C.M. (2008). De logistiek en aanpak van illegale vuurwapenhandel binnen de EU-landen. *Justitiële verkenningen*, 64-75.
- Stouthuysen, P. (2004). Oud en nieuw in één. De vredesbeweging als atypische nieuwe sociale beweging. *Belgisch Tijdschrift Voor Nieuwste Geschiedenis*, 34, 399-419.
- Struys, W. (2010). Country Survey XV: Defense Policy and Spending in Belgium. *Defence and Peace Economics*, 13, 1.

- Szegedi, L. & Struys, W. (2001). The Cases of Hungary and Belgium. In: C. Serfati (ed.), *The Restructuring of the European Defence Industry: Dynamics of Change*. European Commission COST Action A10.
- Van Boxstael, J.-L. (1993). Les compétences fédérales et régionales. *Revue belge de droit international*, 1.
- Van Heuverswyn, K. (2010). *Het Belgisch controlestelsel voor tussenhandel in militaire en dual-use goederen*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Vincineau, M. (1971). Le commerce des armements: législation et pratiques belges. *Revue belge de droit international*, 2, 566.
- Vincineau, M. (1993). Introduction à la législation sur le commerce des produits de guerre. *Revue belge de droit international*, 1.
- Vliegthart, R. et al. (2013). How Preferences, Information and Institutions Interactively Drive Agenda-setting: Questions in the Belgian parliament, 1993-2000. *European Journal of Political Research*, 52(3), 390-418.
- Walgrave, S. & Varone, F. (2008). Punctuated Equilibrium and Agenda-Setting: Bringing Parties Back in: Policy Change after the Dutroux Crisis in Belgium. *Governance*, 21(3), 365-395.
- Walgrave, S., De Winter, L. & Nuytemans, M. (2005). *Politieke-agendasetting in België 1991-2000: de moeilijke dialoog tussen publieke opinie, media en het politieke systeem = Mise à l'agenda politique en Belgique, 1991-2000: le dialogue difficile entre l'opinion publique, les médias et le système politique*. Reeks Actuele problemen met betrekking tot de sociale cohesie. Gent: Academia Press.
- Weidacher, R. (2005). *Behind a Veil of Secrecy: Military Small Arms and Light Weapons Production in Western Europe*. Geneva: Small Arms Survey.
- Wezeman, S.T. & Wezeman P.D. (2014). Trends in International Arms Transfers, 2013, *SIPRI Fact Sheet*.
- Yakemtchouk, R. (1992). Le commerce des armes XLV, nr. 1-2-3, *Studia Diplomatica*. Bruxelles: Institut royal des relations internationales; Centre interuniversitaire de recherche indépendant, 97-131.

